

İspir Yeşilyurt Köyü Ağzında Bulunan Sözvarlığının Tespiti ve Değerlendirilmesi

Determination and Evaluation of the Vocabulary Found in the Dialect of İspir Yeşilyurt Village

Şengül YEGİN^{ID}

Millî Eğitim Bakanlığı, Tarih
Öğretmeni İstanbul, Türkiye

Ministry of National Education,
History Teacher, İstanbul, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 23.02.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 01.06.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 03.07.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Şengül YEGİN
E-mail: sengulyegin@gmail.com

Atif: Yegin, Ş. (2023). İspir Yeşilyurt Köyü Ağzında Bulunan Sözvarlığının Tespiti ve Değerlendirilmesi. *Turcology Research*, 78, 338-366.

Cite this article as: Yegin, Ş. (2023). Determination and Evaluation of the Vocabulary Found in the Dialect of İspir Yeşilyurt Village. *Turcology Research*, 78, 338-366.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ÖZ

İnsanlığın kendini ifade etmek için tarih boyunca oluşturduğu sözcükler, atasözleri ve deyimler duygu ve düşüncenin etkili anlatımını sağlayan dil unsurlarıdır. Toplumlar, yüzyıllar boyunca yaşadıkları deneyimleri ortak düşünce ve tutuma dönüştürerek kısa ve özlü öğütler veren atasözlerini; kavramları, olayları ya da durumları daha etkili anlatmak için de deyimleri oluşturmuştur. Bunlar kaynaklarını ait olduğu toplumların yaşadığı coğrafyadan, inanç yapısından, yaşayış biçiminden, gelenek ve göreneklerinden almıştır. Bu çalışmada eski bir yerleşim yeri olup Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun zengin kültürel özelliklerini harmanlayarak iki bölge arasında bir kültür köprüsü oluşturan İspir Yeşilyurt Köyü'nün ağzında yer alan ses değişimleri, sözcükler, atasözleri ve deyimler incelenmiştir. Çalışmaya konu olan bölge, modern çağda ekonomik ve eğitim amaçlı büyük göç vermiştir. Bu çalışmanın amacı yoğun göçle birlikte bölge kültüründe meydana gelen değişim dönüşüm sürecinde dilde kaybolmaya yüz tutan yerel ifadelerin tespit edilip kayda geçirilmesidir. Çalışma verilerinin tespit edilmesi sürecinde gözlem metodu kullanılmıştır. Çalışmada Türkiye Türkçesine göre Yeşilyurt Köyü ağzı ses değişimleri, Türkçenin farklı lehçeleri ile yabancı dillerden kelime geçiş örnekleri tablolaştırılarak verilmiştir. Ayrıca çalışmaya toplam 82 başlık altında 277 atasözü ve 112 başlık altında 336 deyim konu edilip incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çoruh Boyu, Ağız, Deyim, İspir, Atasözü, Yeşilyurt Köyü

ABSTRACT

Words, proverbs, and idioms that humanity has created throughout history to express itself are language elements that provide effective expression of emotions and thoughts. Societies have created proverbs that give short and concise advice by transforming the experiences they have lived for centuries into common thoughts and attitudes. They also created idioms to describe events or situations more effectively. These have taken their resources from the geography, belief structure, lifestyle, traditions, and customs of the societies they belong to. In this study, sound changes, words, proverbs, and idioms in the language of İspir Yeşilyurt Village, which is an old settlement and creates a cultural bridge between the two regions by blending the rich cultural features of the Eastern Black Sea and Eastern Anatolia, were examined. The region, which is the subject of the study, has given great migration for economic and educational purposes in the modern age. The aim of this study was to determine and record the local expressions that are about to disappear in the language during the change and transformation process that occurred in the regional culture with the intense migration. In the process of determining the study data, the observation method was used. In the study, the sound changes of Yeşilyurt Village dialect according to Turkey Turkish, examples of transitions from different dialects of Turkish and foreign origin words are given in tables. In addition, 277 proverbs under 82 titles and 336 idioms under 112 titles were examined.

Keywords: Çoruh Boyu, Dialect, Idiom, İspir, Proverb, Yeşilyurt Village

Giriş

Erzurum'un İspir ilçesine bağlı olan Yeşilyurt Köyü coğrafi olarak Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz bölümünde, Çoruh Vadisi'nin üstünde ve Kaçkar Dağlarının eteğinde yer almaktadır. Bölgenin Türk-ülk geçmişi incelendiğinde MÖ. VII. yüzyılda İskit-Pers Savaşları sonucu İskitlerin çekildiği sahalardan

birinin Çoruh Boyları olduğu görülmektedir (Ksenophon, 1998: 139)¹. MÖ. II. yüzyıl sonlarında ise Dağıstan'dan gelen Türklerin Bulgar/Barkar kolu Çoruh Boylarına yerleşmiştir. Çoruh Boylarındaki bazı dağ silsilelerinin Barkar ismini taşıyor olması Bulgar Türklerinin Barkar kolunun bölgeye etkisini göstermesi açısından önemlidir (Kırzioğlu, 1992: 31–53). Nitekim inceleme sahamız olan Yeşilyurt Köyü'nde de Barkar/Baykar (Bayhar) ismi coğrafi isim olarak mevcuttur². Bölgeye ilk Oğuz akınları ise Tuğrul Bey zamanında Bizans ile Büyük Selçuklular arasında yapılan 1048 Pasinler Savaşı sonucu başlamıştır (Köymen, 1998: 246). 1071 Malazgirt Savaşı'na kadar bölgeye yapılan keşif amaçlı Oğuz akınları devam etmiş, Malazgirt Savaşı'ndan sonra ise tüm Anadolu'da olduğu gibi bu bölgede de kalıcı Türk yerleşmesi başlamıştır (Köymen, 1998: 246–250, 280). 1071'den itibaren Çoruh Havzasının da içinde olduğu Erzurum ve civarı Selçuklular tarafından Saltuklulara ikta edilmiştir. Bölge XII. yüzyılda Saltuklu-Gürcü mücadelesine sahne olmuş ve dönem dönem Gürcüler ile Saltuklular arasında el değiştirmiştir (Özaydın, 2009: 56–57). XII. yüzyılda Gürcüler, kalabalık Hristiyan Kıpçak Türklerini Çoruh Boylarına yerleştirerek bölgeyi Selçuklu akınlarına karşı koruyup elde tutmuştur³ (Yücel, 2022: 419–421). Çoruh Boylarına kalabalık Kıpçak kitlelerinin yerleşmesi bölgenin demografisini etkilemiştir. Günümüzde yöre insanının hem fiziki hem de dilsel özellikleri incelendiğinde Kıpçak Türklerinin izlerine çokça rastlamak mümkündür. Çoruh Havzası ve İspir, 1202 yılında II. Süleyman Şah zamanında Anadolu Selçuklu Devleti hâkimiyetine alınmış, 1225 yılına kadar Melik Tuğrul Şah tarafından yönetilmiştir⁴ (Özaydın, 2009: 56–57; Sümer, 2012: 346–347). Çalışma sahamız sonraki süreçte Osmanlı hâkimiyetine girinceye kadar dönem dönem İlhanlı, Akkoyunlu, Karakaoyunlu ve Timur hâkimiyetlerine de girmiştir⁵. İspir ve çevresi Osmanlı hâkimiyetine ise Yavuz Sultan Selim döneminde Safevilerle yapılan 1514 Çaldıran Savaşı sonucu geçmiştir (Yücel & Sevim, 1991: 124). Osmanlı yönetimindeyken 1535 yılında Erzurum Beylerbeyliği'ne bağlanan İspir ve köylerinin dönem dönem Erzincan ve Bayburt'a bağlandığı da olmuştur (Özger, 2009: 33).

Yeşilyurt Köyü, Osmanlı hâkimiyetindeyken "Ahbirik⁶" adıyla 1642 tarihli Avarız Defterine 27 Müslüman, 15 Hristiyan hanenin bulunduğu İspir'e bağlı en büyük ikinci köy olarak kaydedilmiştir (Çakır, 2009: 115). Adı geçen Avarız Defterine göre Ahbirik, köy merkezinde yaşayan 42 hanenin yanı sıra İspir merkezde ve farklı yerlerde yaşayan 31 hanenin tımarlarının da bulunduğu günümüzde olduğu gibi bağ ve bahçenin çokça olduğu yer olarak geçmektedir (İnbaşı ve ark., 2014: 208–210)⁷. 1835 yılı nüfus sayımında Ahbirik'te 63 hane ve 161 erkek nüfus kayda geçirilmiştir. 1835 yılı kayıtlarında Ahbirik'te ve ona bağlı bulunan Mezra-i Kızınis'ta tespit edilen toplam 18 sülalenin tamamının Türk ve Müslüman olduğu görülmektedir (Yavuz & Özkan, 2022: <http://www.ispir.gov.tr/1835-yilinda-ispir>). 1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı yenilmiş ve Doğu Anadolu bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Adı geçen savaş sonucu 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması'ndan sonra Ruslar bölgeden çekilirken yaklaşık 100 bin civarında Ermeni'yi bölgeden göçürmüştür (Beydilli, 1988: 407–410). Devletlerin demografik yapıyı güçlendirmek ve ekonomik çarkları sağlıklı yürütmek için insan kaynağına ihtiyaç duyduğu bu dönemde yaşanan Rus destekli bu büyük göç hareketi hem bölgenin sosyal yapısını değiştirmiş hem de bölge ekonomisi olumsuz etkilemiştir⁸. Arşiv belgelerinde "Erzurum'da reaya Rusyalu ile nakl'ü terki etvan etmiştir" (Beydilli, 1988: 390) şeklinde karşılık bulan bu göç hareketi 1835 nüfus sayımında bahsi geçen köyde gayrimüslim unsura rastlanmamasını açıklaması açısından önemlidir. 1896 tarihli nüfus sayımında da Ahbirik'te tespit edilen 310 erkek nüfusun tamamı Müslüman olarak deftere kaydedilmiştir (Yılmaz, 2014: 57). Cumhuriyet Dönemi'nde ise köy adları ve bunların bağlı bulunduğu idarî bölümlerle ilgili çalışmalar 1928 yılında başlamıştır⁹. 1935 tarihli nüfus sayımında Ahpirik olarak 840 nüfusla (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü [TCBİGD], 1937: 8) kayda geçirilen köyün adı 1959 yılında İçişleri Bakanlığının aldığı "Türkçe olmayan yer adlarının değiştirilmesi" hükmü gereği Yeşilyurt olarak değiştirilmiştir. İçişleri Bakanlığının 1968 ve 1981 yıllarındaki verilerinde köyün adı Yeşilyurt olarak geçmektedir (İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü [İBİİGM] 1968: 570; İBİİGM, 1982: 581).

- 1 Ksenophon (1998: 139) MÖ V. yüzyılda Çoruh Boylarının İskit ülkesi olduğunu şu şekilde anlatmaktadır: "Yunanlılar dört yüz ayak eninde olan Harpasos (Çoruh) Irmağı'nın kıyısına vardılar. Sonra Skythen'ler ülkesine girip ovada dört konakta yirmi fersenk aşarak köylere vardılar ve üçgün kalarak erzak sağladılar."
- 2 İnceleme sahamız olan Yeşilyurt Köyü'nün yaklaşık 5 km yukarısında "Barkar/Baykar/ Bayhar" diye adlandırılan dağ mevcuttur. Köyün mezarısı yöre halkı tarafından "Bayhar'ın Göğsü" diye isimlendirilen bu dağ eteğine konuşlanmıştır.
- 3 Yücel (2022: 419–421): "Kıpçak başbuğu Atrak'ın kızıyla evlenen Gürcü Kralı II. David, Rus Knezleriyle mücadele edip zor durumda kalan Kıpçakların Çoruh Boylarına yerleşmelerine izin verdi (1118). Kıpçaklardan 40.000 kişilik bir atlı ordu oluşturan Gürcüler, Kıpçak kuvvetleri sayesinde Anadolu Selçuklularının hücumlarına karşı koydular. Kıpçak başbuğu Atrak, 1125'te Gürcistan'dan yurduna döndü. Ancak kendisiyle beraber Gürcistan'a gidip Çoruh, Kür Boylarına yerleşen Kıpçakların büyük bir kısmı geri dönmeyip orada kaldı ve çeşitli yerlere yerleştirildi." Kırzioğlu (1992: 112–119): "Dar ve uzun geçitlerden geçen Kıpçaklar, kalabalık kitleler halinde Cavachet'ten İspir'e değin yeni aldıkları yerlere yerleştiler."
- 4 İspir Mescidi kitabesinde Tuğrul Şah'ın ismi geçmektedir (Sümer, 2012: 346–347)
- 5 Ayrıntılı bilgi için bk. Aka, 2012: 180–184; Sümer, 1989: 270–274; Sümer, 2001: 434–438; Yuvalı, 2000:105–108.
- 6 Gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde Yeşilyurt Köyü nüfusunun kaydedildiği defterlerde köyün eski adı Ahbirik, Ahpirik, Ahpurik, Ahburik, Ahbourik gibi farklı yazım şekliyle yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyet-i Umûmiyesi, 1928: 221; Dahiliye Vekaleti Mahallî İdareler Umum Müdürlüğü, 1933: 19; Türkiye'de Meskun Yerler Kılavuzu, 1946: 17. Geçmişten günümüze bölgede yaşayan halkların dilleri dikkate alındığında Ahbirik sözcüğünün günümüzde Türkçe, Ermenice, Gürcüce, Arapça ve Farsçada anlamlı bir karşılığı tespit edilememiştir. Yöre ağız incelediğinde sözcüklerin içinde geçen "K" harfinin genellikle "H" harfine dönüştüğü görülmektedir. Ahbirik sözcüğünde bulunan "H" harfinin "K" harfinden dönüşme olasılığı "Akburik/Akburuk" şeklinde sözcüğü anlamlandırma açısından önemlidir. Ayrıca Ahbirik sözcüğünün bölgeye daha önce hâkim olan Urartulardan veya bilinmeyen başka yerel dillerden miras kaldığı ve zaman içerisinde değişim geçirdiği de olasılıklar arasındadır. Urartuların bölge hâkimiyetine etkisi için bk. Pehlivan, 1984: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- 7 Adı geçen defterde Müslim, Gürcüce, Araçça ve Farsçada anlamlı bir karşılığı tespit edilmiş ve kaza sonucu yanan Sultan Süleyman Camii'nin yeniden inşasını sağlama şartıyla Avarız Vergisinden muaf tutulduğu görülmektedir (İnbaşı ve ark., 2014: 33).
- 8 1827 nüfus verilerine göre sadece Erzurum ve civarında yaklaşık 4230 Ermeni hane mevcut iken 1835 nüfus verilerinde bunun 120 haneye düştüğü görülmektedir. Rusların Azerbaycan coğrafyasında oluşturmayı planladığı demografik değişim için hem Osmanlı hem de İran topraklarından Ermeni kitleleri büyük vaatlerle Azerbaycan topraklarına göçürmesi olayının ayrıntıları için bk. Beydilli, 1988: 365–434.
- 9 1928 yılında eski harflerle, 1933 ve 1946 yıllarında ise Latin alfabesiyle yayınlanan ve idari düzenlemeleri gösteren çalışmaların ayrıntılı bilgisi için bk. Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyet-i Umûmiyesi, 1928: 221; Dahiliye Vekaleti Mahallî İdareler Umum Müdürlüğü, 1933: 19; Türkiye'de Meskun Yerler Kılavuzu, 1946: 17.

XX. yüzyılda değişen dünya düzeninde şehirlerde hizmet ve sanayi sektöründe iş olanaklarının artması, buna karşılık köylerde artan nüfusa köy kaynakların yetersiz kalması ekonomik kaynaklı göçleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Yeşilyurt Köyü 1970'lerden sonra büyük şehirlere yoğun göç vermiştir. 31 Aralık 2021 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre günümüzde Yeşilyurt Köyü'nde çoğunluğunu yaşlıların oluşturduğu sadece 151 kişi yaşamaktadır (TÜİK, 2021: https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/favori_raporlar.xlsx). Bu durum yerel kültür özelliklerinin de değişim geçirmesine ve kaybolmaya yüz tutmasına sebep olmaktadır. Oysaki Erzurum İspir Yeşilyurt Köyü ağzında bulunan atasözleri, deyimler ve sözcükler incelendiğinde bölgede zengin ve nüktedan bir anlatıma sahip dil varlığının olduğu görülmektedir. İşte bu durum dikkate alınarak Türkçemizin yerel zenginliklerini yaşatmak amacıyla bu çalışmada Yeşilyurt Köyü ağzında var olan sözcükler, deyimler ve atasözleri derlenerek kayıt altına alınmıştır.

İspir Yeşilyurt Köyü Ağzının Söz Varlığı

Her dilde var olan sözcükler, atasözleri ve deyimler; toplumbilim, ruhbilim, eğitbilim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor gibi birçok konuyu ilgilendiren ulusal söz varlıkları olmasının yanı sıra deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından da önemli dil yapılarıdır (Aksoy, 1993: 3). Söz zenginliği içinde yer alan ağız, bir dilin belli bölge topluluklarına özgü sözlü anlatım yollarının tümüdür. Bu çalışmada sırasıyla Yeşilyurt söz varlığı içinde bulunan ses değişim örnekleri, Türkçenin farklı lehçeleri ile yabancı dillerden kelime geçiş örnekleri, atasözleri ve deyimler incelenmiştir.

A) Ses Değişimi

Kimi ağızlar, yazı dilinden farklı olarak dilin eski biçimini büyük ölçüde muhafaza etmektedir. Ağızlar da yer alan kelime ve ifadeler Türk dilinin zenginliğini kanıtlaması açısından önemlidir. Doğu Anadolu ağızları Azeri Türkçesinin etki sahasında olmasının yanı sıra Kıpçakça ve Çağatayca izler de taşımaktadır (Ertekinöğlü, 2013: 163–203). Doğu Anadolu ağızları içinde yer alan Erzurum ili ağızları, eski Türkçenin yanı sıra tarih içinde aldığı göçler ve halkın etnik yapısının çeşitliliği nedeniyle farklılaşmış ve zenginleşmiştir. Bazen çok kısa mesafedeki yerleşim birimlerinde bile kullanılan sözcüklerde farklılıklar vardır (Kamacı, 2011: 158). Yeşilyurt Köyü ağzı, Erzurum İspir ve Çoruh Boyları ağız grubunda yer almaktadır. Türkiye Türkçesi aydın konuşması ile Yeşilyurt Köyü ağzını karşılaştırdığımızda belirgin ses değişimleri dikkati çekmektedir¹⁰. Yöre ağzı ses özelliklerinde Eski Türkçe ses özelliklerini kısmen muhafaza ederken özellikle sonradan alınma kelimelerde ses değişiminin fazla olduğu görülmektedir (Gemalmaz, 1973: 111–492). Sözü ettiğimiz ses değişiminde yöre ağzının özelliklerini yansıtmak için ünlülerin değişiminden bazı örnekler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Ses Değişimi Örnekleri ¹	
Türkiye Türkçesi Aydın Konuşması	Yeşilyurt Köyü Konuşması
(K) sesinin sözcüklerin başında (Ğ) sonlarında (H) sesine dönüşmesi:	
Kahve	Ğehve
Kalmak	Ğalmağ
Kan	Ğan
Kasnak	Ğasnağ
Yasak	Yasağ
(K) sesinin sözcüklerin içinde (Ğ, Ğ) ve (H) sesine dönüşmesi:	
Dakika	Değke
Lokanta	Loğanta
Tabaka	Tabağ
Hakikaten	Heğketen
Muhkem	Möğgem
Banka	Banğ
Taksim	Teğsim
Çalkama	Çalğama
Aksine	Eğsine
(K) sesinin sözcüklerin içinde ve sonunda (YH) sesine dönüşmesi:	
Dilekçe	Dileyhce
Fişek	Fişeyh
Mektep	Meyhdep
Eksik	Eyhsüyh
Çelik	Çeliyh
Çiçek	Çiçeyh
Ekmeç	Etmeyh

(Devamı)

10 İspir ve Çoruh Boyları ağızlarında bulunan ses değişiminin ayrıntılı bilgisi için bk. Gemalmaz, 1973: 61-822.

Tablo 1. Ses Değişimi Örnekleri ¹ (Devamı)	
Türkiye Türkçesi Aydın Konuşması	Yeşilyurt Köyü Konuşması
(V) sesinin (G ve Ğ) sesine dönüşmesi:	
Avukat	Agubat
Güvercin	Gögercin
Üvey	Ögey
Övünmek	Ögünmek
Dövme	Döğme
Sövme	Söğme
(P) sesinin (B) sesine dönüşmesi:	
Parmak	Barmah
Pekmez	Beyhmez
Tepsi	Tesbi
(B) sesinin (P) sesine dönüşmesi:	
Bakır	Pağır
Baklava	Pağlava
Bakraç	Parğaç
Bıçak	Piçah
Bisiklet	Pisihlet
(D) sesinin (T) sesine dönüşmesi:	
Dik	Tiyh
Deccal	Teccal
Doktor	Toğdur
(T) sesinin (D) sesine dönüşmesi:	
Taban	Daban
Tat	Dad
Tavşan	Davuşan
Tırmık	Dırmıh
Hafta	Hafda
İftar	İfdar
(Ç) sesinin (Ş) sesine dönüşmesi:	
İçki	İşgi
Biçki	Bişgi
Biçki	Bişgi
Gülünç	Gülünş
Çünkü	Şünküm
Üç tane	Üş tane
Hiç kimse	Heş kimse
Harçlık	Haşluh
(C) sesinin (Ç) sesine dönüşmesi:	
Yolculuk	Yolçuluğ
Aşçı	Aşci
(N) sesinin (L) sesine dönüşmesi:	
Naylon	Laylon
Nöbet	Löbet
(L) sesinin (N) sesine dönüşmesi:	
Alnım	Annım
(B) sesinin (M) sesine dönüşmesi:	
Bahane	Mahana

¹Ses Değişim tablosu oluşturulurken alınan örneklerde Gemalmaz, 1973: 111-492'den yararlanılmıştır.

B) Kelime Geçişleri

Diller arasında değişik toplumların ve milletlerin bir arada yaşadıkları yerlerde dillerin çehresini değiştirecek ölçüde kelime geçişleri olmaktadır. Dinî yaklaşımlar, edebiyat etkileşimleri, birlikte yaşama, ticari ve siyasi ilişkiler gibi sebepler dilden dile geçişi hızlandırmaktadır (Yılmaz, 2019: 245). Osmanlı Türkçesi ve onun devamı olan Türkiye Türkçesinde olduğu gibi İspir ve Çoruh Boyları ağız grubunda bulunan Yeşilyurt Köyü ağızında da Eski Türkçenin yanı sıra tarihsel, sosyal ve kültürel yaşamışlıklar nedeniyle yabancı asıllı Arapça, Farsça, Rusça ve Ermeniceden alınma birçok kelime mevcuttur¹¹. İncelediğimiz İspir Yeşilyurt Köyü ağızında sıkça kullanılan Eski Türkçe, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve yabancı asıllı kelimelerden bazı örnekler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. <i>Kelime Geçişleri ve Değişimleri¹</i>		
Eski Türkçe	Yeşilyurt Köyü Ağızı	Anlamı
Ağu	Ağu "Ağu ğatti aşım."	Zehir
Bekmes	Beyhmez	Pekmez
Bıldur	Bıldır	Geçen yıl
Böğür	Böğür	Bağır
Çigir	Çigird	Çekirdek
Çit	Çit	Kumaş
Egir	Egirme	Bükme
Eke	Ekebüke	Akıllı/Yetişkin
Erinme	Erinme	Üşenme
Eze	Eze	Teyze
Kala	Ġala	Kale
Kagut	Ġavut	Kavut
Kara kura	Ġarağura	Kabus
Kargış	Ġargış	Beddua
Kip	Kip	Sağlam/sıkı
Konşı	Ġonşı	Komşu
Kölge	Kölge	Gölge
Kulun	Ġulun	Eşek yavrusu
Kurih	Kuriyh	At tayı
Kurut	Ġurut ²	Yoğurt kurusu
Öge	Ögey	Üvey
Pungar	Pungar	Çeşme/Pınar
Sırlama	Sırlama	İri aralıklı dikiş
Tavışgan	Davuşan	Tavşan
Tegin	Teyin	Sincap
Tegirme	Değirmi	Yuvarlak
Termek	Termaş	Sahipsiz
Tin	Ding	Değirmende öğütme
Yar	Yar	Uçurum
Yengi	Yengi	Yeni
Yelve	Yelve	Üzerine vazife olmayan işlere karışan
Yu/Yuma	Yu/Yuma	Yıkama
Türkiye Türkçesi Ağızları	Yeşilyurt Köyü Ağızı	Anlamı
Ark/Hark	Harğ	Su akan yarık, hendek
Alaf	Alaf	Hayvanların kışlık yiyeceği, ot, saman
Badal	Badal	Merdiven
Bayaktan	Bayahtan	Demin/biraz önce
Bukağı	Bufağı	Çene altı
Cendek	Cendeyh	Ceset
Cığız	Cığız	Mızıkçı/Cazgır
Çegil	Çegil / Çegillüyh	Çakıl taşı / Çakıl yığını

(Devamı)

¹¹ İspir ve Çoruh Boyları ağızlarında bulunan yabancı asıllı kelimelerin ayrıntılı bilgisi için bk. Gemalmaz, 1973: 61-922.

Tablo 2.*Kelime Geçişleri ve Değişimleri' (Devamı)*

Türkiye Türkçesi Ağızları	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
Çelpeşük	Çelpeşüh	Bozuk
Çocuk	Çoçiyh	Eşek
Dadaş	Dadaş	İki yaşına kadar olan bebek
Dalda	Dalda	Korunak/Gölge
Düneğın	Düneğın	Dün
Evlek	Evleyh	Tarlanın bölümlerinden biri.
Fenikme	Feniyhme	Telaş/koşuşturma/acele etme
Ferik	Feriyh/Ferig	Henüz yumurtlamayan küçük tavuk
Gögeçmen	Gögerçeme	Yeşilkertenkele
Guzik	Ğuziyh	Kanbur
Gırgıt	Ğırgıt	İçi kolay çıkmayan ceviz
Henek	Heneyh	Şaka
Harmut	Ĥarmud	Harmanlama/karma
Kaltavar	Ĥaldavar	Üstü kapalı, önü güneşe açık meyve kurutulan yapı.
Kahniç	Kahniç	Çapa
Kaysefe	Ĥeysefe "Tut Ĥeysefesı"	Meyve kurusuyla yapılan tatlı
Kerti	Kerti	Bayat
Kıtlama	Ĥıtlama	Isırma
Kizir	Kizir	Çok gezen
Kollık	Ĥolliyh	Kısa/bodur
Kuymak	Ĥuymaĥ	Süt kaymağı ile yapılan kahvaltılık
Köme	Küme	Cevizli dutlu sucuk
Lazut	Lazut "Lazutların saçağı, Ĥından çeyhdım piçacağı."	Mısır
Lobiya	Lobiya	Fasulye
Maf/Mef	Maf	Umursamamak/ boş vermek
Öteğın	Öteğın	Dünden önceki gün-günler / öte gün
Parak	Paraĥ	Yazlık hayvan ağılı
Parpara	Parpara	Azar işitme
Partal	Partal	Yalan/Abartı
Pirpirim	Parpar	Semizotu
Pörüşmek	Pörüşmeyh	Pörsümeç/Buruşmak
Tapınmak	Tapınmaĥ	Uyuklamak
Tutak	Tutaĥ	El bezi
Uğuz	Uğuz	Saf
Uşak	Uşaĥ	Çocuk
Yuklama	Yuĥlama	Uyuma
Kıpçakça	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
Abid	Abid	Eren, ibadet eden
Ağırşak	Ağırşak	Yün eğirmede teşiğın ucuna bağlanan ağırlık
Aĥur	Aĥur	Hayvan barınağı
Alabula	Alabula "Gözlerım alabula görer."	Alaca bulaca
Aşıkare	Ėşgere	Aleni, açık
Avrat	Avrat	Kadın, eş
Bakraç	Parĥaş	Bakır su kovası
Batal	Batal	Boşa çıkarma
Bışkı	Bışğı	Testere
Cerahat	Cerahat	İrin
Çaltkoyun	Çalĥoyı	Sırt üstü yatmak
Çeçe barmak	Çeçe barmağ	

(Devamı)

Tablo 2. <i>Kelime Geçişleri ve Değişimleri' (Devamı)</i>		
Kıpçakça	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
Çevük	Çevüyh	Hızlı, çabuk
Danişmend	Tanişman	Danişılan
Gani	Gêni	Zengin, varlıklı
Kaşka	Ğaşğa	Hayvanın alnındaki beyazlık
Kerih	Karih	Çirkin, kötü
Kert	Kert	Çentik atmak, iz düşmek
Kösnük	Kösnük	İhtiyar, güçsüz kişi
Libas	Libas	Kumaş
Matlub	Mettub	Ummak/beklemek
Naçar	Naçar	Zavallı, çaresiz
Nüzul	Nuzul	İnme
Ögey	Ögey	Üvey
Pinti	Pinti	Pis, bitli
Savul	Savul "Arhami döndüm yoĸ, savuşmuş."	Gitmek, ayrılmak
Şişek	Şişek	İki üç yaş aralığı koyun
Tegenek	Degenek	Değnek
Uryan	Üryan	Çıplak
Yagır	Yağır	Hayvan sırtındaki yara
Yalağuz	Yalağuz /Yalanuz	Yalnız
Yapağı	Yapuğ "Yapuğuni çeyhmiş yüzi görünmer."	Peçe
Yaşmak	Yaşmağ	Peçe
Yayuk	Yayuĸ	Yayık
Zerdeli	Zerdeli	Zerdali/Kayısı
Zulumat	Zulumat	Karanlık
Azerbaycan Türkçesi³	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
Ğaşuh	Ğaşuĸ	Kaşık
Ğayış	Ğayış	Kemer
Ğebir/Ğebristan	Ğebir/Ğebristan	Mezar/Mezarlık
Ğelem	Ğelem	Kalem
Gögerçin	Gögerçin	Güvercin
Güleş	Güleş	Güreş
İgirmi	İgirmi	Yirmi
Halal	Halal	Helal
Halva	Halva	Helva
Köynek	Köynek	Gömlük
Meşe	Meşe	Orman
Sini	Sini	Büyük tepsi
Şelte	Şilte	Döşek
Telis	Telis	Büyük çuval
Torpağ	Torpaĸ	Toprak
Arapça	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
Celep	Celep "Bi celep insan tökülmiş meydana!"	Sürü
Çul	Çul	Bez/dokuma
Davun	Davun	Azarlamak/kızmak
Gıbar	Gıbir	Duvar boşluklarını küçük taşlarla doldurma.
İhram	Ehram	İhram
İvedi	Eveti	İvedi
Mahsus	Mehsus	Mahsus
Muhkem	Möggem	Muhkem

(Devamı)

Tablo 2.*Kelime Geçişleri ve Değişimleri' (Devamı)*

Arapça	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
Halata	Holata	Sözleri çoğaltma, dedikodu
Hakikat	Hegget	Hakikat
Hırs	Hers	Hırs
Sahi	Esseyh	Sahi
Ziblun	Zibil	Çöp
Farsça	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
Ayvan	Ayvan	Balkon/yazlık oda
Bardan	Bardan "Ėar yağar bardan bardan Ėızlar Ėar yağar bardan bardan."	Büyük çuval
Bedava	Badihava "Badihava mal baldan dattidir."	Karşılıksız/Parasız
Becit	Becit "Bu iş çok becit."	Önemli
Bed	Bed	Çirkin
Bibi	Bibi	Hala
Cecim	Cecim	Keçi kılından yapılan sergi
Gendime	Gendime	Yarma
Gor	Gor	Mezar
Güman	Güman "Ele güman ederim ki" şeklinde umut anlamında ve "Gümanni" şeklinde hamile kadın anlamında kullanılır.	Umut
Kunt	Kunt	Hamur topağı
Lenger	Lenger	Yayvan sahan
Miltan	Miltan	Gömlük
Murdar	Murdar	Pis
Şor	Şor/Şorak	Tuzlu
Teşt	Teşt	Leğen
Tırındaz	Tırındaz "Ele tırındazdur kil!"	Titiz
Ürişan	Ürişan "Ortaluh ürişan oldi."	Aydınlık
Rusça	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
Bedire	Bedire	Kova
Gomaandar	Gomandar	Kumandan
Kapık	Gapig	Değersiz para
Kartol	Kartul	Patates
Ermenice	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
Agis	Egiç	Tandır maşası
Anter	Ander	Sahipsiz, işe yaramayan şey
Albun ⁴	Ahbin "Oğlan uşağı istiyermiş, ahbinleri mi Ėalacağ?"	Meydan, ekim yapılabilecek tarla
Arasta	Arısdah	Tavan
Bosay	Poşa "Poşa gibi!"	Çingene kadın
Cal	Cağ	Şiş
Cipr	Cirbit	Göz çapağı
Çapuk	Çepüyh	Küçül el sepeti
Cor	Çor "Çor vurmuş!"	Hastalık
Tılay	Dığa	Toy, yaramaz çocuk
Dodik	Dodiyh "Dodiyhların toplu."	Hayvan ayağı
Kandriw	Ėendirif	Hayvan boyunduruğu
Gundul	Gundul	Şişman/yuvarlak
Krcon	Ėircon	Kıvırcık saç/ hayvan yeminin çöpü
Gobal	Gobal	Değnek
Goduk/Kutik	Goduh/Kutiyh	Köpek yavrusu
Kkuz	Ėuguluz	Çömelmek
Xacerkat	Hetirceyh	Tandır ızgarası

(Devamı)

Tablo 2. <i>Kelime Geçişleri ve Değişimleri' (Devamı)</i>		
Ermenice	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
Hepeyh	Hepeng "Tandurun hepengini ğapat."	Kepen
Xorom	Horum	Ot bağı
Hosank	Hosan	Derin vadi/Şelale
Xozan	Hozan	Ekilmeyen arazi
Galacos	Galacuş	Ekme, tereyağı, soğan, yoğurt bileşiminden yapılan yemek.
Kalhan /Kehan	Kahan	Çapalama
Kem	Kem	Ot bağlama ipi
Keyvan	Keyvan	Yemek pişiren kadın
Lep	Lepbiyh	Yassı
Lol	Loğ	Bastırmak
Marag	Mereyh	Küçük ahır
Mardak	Merteyh "Gendi gözündeki merteği görmez başgasının gözündeki çöpe ğaruşur."	Kalın tahta
Maqdisi ⁵	Mığdisi "Mığdisinin teki!"	
Msurk	Müsürüh	Yemlik
Naxir	Nahir	Sürü
Parax	Parağ	Üstü açık yazlık hayvan barınağı
Pag	Pâg/Pay	Boş arsa
Petak	Peteyh	Arı kovanı
Pögrank	Pöhreyh	Boru
Soxrac	Sohariş	Yemek pişirirken soğanın yağla kavrulmuş hali
Satarar	Şadıra	Büyük gözenekli elek
Sasort	Şaşurt	İnek/koyun sağan kadın
Salak	Şeleyh "Şeleğimde bi yük!"	Sırtta taşınan yük
Srat	Şırat	Yağı alınmış süt
Sorig	Şoğurt	Salya
Surt	Şurt	Tandır kenarı
Tar	Tar	Tünek
Ten	Ten /Tenli "Ten almış."	Nem/Nemli
Tapur	Tepir	Ortası çukur yanları yayvan tepsi
Tesi	Teşiyh /Teşik	Kirman
Tetik	Tetiyh	Kedi-köpek patisi
Menşei Tespit Edilemeyen	Yeşilyurt Köyü Ağzı	Anlamı
	Hapa hap "Hapa hap geldi dayandı."	Aniden/Ansızın
	Giret "Giretin düştü." "Giretin arttı."	Değer
	Bızrinnig	Bal vermeyen sarı arı
	Tıtırciyh	Dağ pancarı
	Natlamak	Terslemek, azarlamak
	Hodaylık/Hodayi	Aşı yapılmamış yabancı ağaçlar
	Cışgar	Delikli yazlık kapı, ağır kapısı
	Gıpçık	Ufak tefek/Küçük
	Safağıl	Çalı süpürgesi
	Tevingir	Çoban yardımcısı

¹Tablo hazırlanırken kelimelerin menşei tespitinde; Budak, 2012: 629-646; Daşdemir & Efendioğlu, 2016: 159-178; Gemalmaz, 1973: 492-494; Kırzioğlu, 1963: 195-243; Menz, 2009: 89-106; Teymurlu & Emiroğlu, 2016: 264-276; Toparlı ve ark., 2007: 1-338; Türk Dil Kurumu [TDK], 2022: www.tdk.gov.tr; Yılmaz, 2019: 245-255, yararlanılmıştır.
²Gurut, Eski Türklerden itibaren Türk mutfağında süzme yoğurdun kurutulmasıyla oluşan ve kışın kullanılan bir lezzettir. Yeşilyurt Köyü'nde 1970'li yıllara kadar tedarik edilen gurut için halk ağzında hala kullanılan deyimler ve atasözleri mevcuttur. Örnek: Kurutulması esnasında kargalar gurutlara musallat olup çaldığı için; "gözünü sevdiğim ey ala karga, gurutu seversen bir inek de sen sakla" veya her şeyi gözetleyen anlamında deyimleşen "gurut cücüğü gibi" kullanımlar mevcuttur.
³Oğuz Grubu içerisinde yer alan Azerbaycan ve Türkiye Türkçelerinde yer alan pek çok kelime ses özelliği ve yapı bakımından benzerlik arz etmektedir (Teymurlu & Emiroğlu, 2016: 264). Tarihsel, mekânsal ve etnik yakınlıktan dolayı Yeşilyurt ağzı ile Azeri ağzı benzerliği çok daha fazladır. Bu yüzden tabloda sadece ses değişimlerini örnekleyen birkaç örnekle yetinilmiştir.
⁴Kaynaklarda "ahbun" sözcüğünün Ermenice hayvan pisliği olan "gübre" anlamına geldiği söylenmektedir (Kırzioğlu, 1963: 198). Oysa Yeşilyurt ağzında açık meydanları ve geniş ekim yapılabilecek tarlaları tanımlamak için "ahbin" sözcüğü kullanılır. Yeşilyurt ağzında hayvan pisliğinin katı olanına "gürbe" sıvı olanına "mayıs" denmektedir.
⁵Menz'e (2009: 103) göre Ermenicede Hristiyan hacısı olarak kabul edilir. Yeşilyurt ağzında ve tarihsel hafızasında ise herhangi bir dine ait kutsiyet ifade etmemekte ve zararlı, yaramaz kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır.

C) Atasözleri

Atasözleri zamanla sözlü gelenek içinde nesilden nesile aktarılan ve halk hafızasında yaşayan, halka mal olmuş, kalıplaşmış ifadelerdir (Oy, 1991: 44). Geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğan atasözleri milletlerin ortak düşünce ve tutumunu belirtip bize yol gösterirler (Aksoy, 1993: 4). Bu başlıkta Yeşilyurt Köyü ağzında tespit edebildiğimiz atasözleri alfabetik olarak konu başlıkları altında sırasıyla standart Türkiye Türkçesi ve Yeşilyurt köyü ağzıyla aktarılmıştır.

Açlık

- Aç it fırın yıkar. — Ac it fırın yıhar.
- Aç tavuk düşünde darı görür. — Ac tayuğ düşünde dari görür.

Adalet

- Adaletin olduğu yerde kurt kuzuyla otlar. — Adaletin olduğu yerde gurt guziyinnan otlar.
- Adaletten şaşma, kılıcın kestiği kadar vurma. — Adaletten şaşma, kılıcın kestüğü gadar vurma.
- Keser olup kendine yontma, hızar ol, bir sana bir bana. — Keser olup genden yontma, hızar ol, bi sene bi bene.

Ağırbaşlılık

- Ağır ol, batman gelesin. — Ağır ol batman gelesin.
- Çağrıldığın yere erinme, çağrılmadığın yere yerinme. — Çağrıldığın yere erinme, çağrılmadığın yere yerinme.
- Taş yerinde ağırdır. — Daş yerinde ağırdur.
- Vakarsız kârdan ise vakarlı zarar ondan iyidir. — Vekkersiz kârdan ise vekkerli zarar ondan eydür.

Aile-Akraba Çekişmesi

- Ana olmayanda baba danışmend gâvuru kesilir. — Ana olmayanda baba tanışman gavuri kesülür.
- Elti eltiye dost olmaz, it derisi post olmaz. — Êlti êltiye dost olmaz, it derisi post olmaz.
- Eşeğe demişler müjde kulunun oldu, eşek demiş sırtımdan semeri almadı, önümden yoncayı aldı. — Êşşege dêmişler müjde gûlunun oldı, êşşeyh dêmiş sırtımdan semeri almadı, önümden yoncayı aldı.
- Evlat babayı vezir de eder rezil de. — Evlat babayı vezir de êder rezil de.
- Gündüz yazıp gece okuyan var mı? — Gündüz yazıp gece ohiyanın var mı? (Gelinin var mı?)
- İki kumanın bohçası bir yere sığmış, iki bacının sığmamış. — İki gumanın bohçası bi yere sığmış, iki bacının sığmamış.
- Kardeş kardeşi atmış, yar başında tutmuş. — Ğardaş Ğardaşı atmış yar başında dutmuş.
- Kardeş, kardeşi o kadar ister ki, kel yarası olup da bana geçmesin. — Ğardaş Ğardaşı o Ğadar ister ki kel yarası olup da bene geçmesin.
- Kardeşim bey olsun karısı sevensin. — Ğardaşım beg olsun Ğarısı sevensin.
- Kız ananın yarıdır, oğlan düşman körüdür. — Gız ananın yarıdur, oğlan düşman kôridur.
- Köy köy üstüne olur da ev ev üstüne olmaz. — Kôy kôy üsdüne olur da ev ev üsdüne olmaz.
- Oğul beşikte oğul, büyüdü rençperim oğul, evlendi düşmanım oğul. — Oğul beşiyhde oğul, böyüdi renşberim oğul, evlendi düşmanım oğul.
- Öyle evlat yetiştir ki, durursa el beğensin, ölürse yer. — Êle evlat yetişdür ki, durursa êl begensin, ölürse yer.
- Rüşvetsiz dost ana babadır. — Rüşvetsiz dost ana babadur.

Ansızın/Birdenbire

- Bir çift kulak kalktı/Bir çift kulak geldi — Bi çift gûlağ geldi “Bi çif gûlağ geldi dayandı Ğabağıma”
- Hafta sekiz Mahmut dokuz geldi dayandı. — Hafta seggiz Mahmut dokkuz geldi dayandı.

Arsızlık/Umursamazlık

- Arı arlamış namusu torbalamış. — Ari arlamış, namusi torbalamış.
- Arlı arından utanır, arsız neyinden utansın? — Arlı arından utanur, arsız neyinden utansın?
- Arsız ölmüş götü sakız çiğniyor. — Arsız ölmüş göti sağız çiğniyer.
- Arsızın yüzüne it işemiş, demiş nisan yağmuru yağıyor. — Arsızın yüzüne it işemiş, dêmiş nisan yağmuri yağêr.
- Dünya yansa içinde bir horum otu bulunmaz. — Dünya yansa içinde bi horum oti bulunmaz.
- Dünyayı arsız ile gamsız geçirmiş. — Dünyayı arsızınnan Ğemsiz geçürmüş.
- İpini atmış, bacada yatmış. — İpini atmış bacada yatmış.
- İtin ayağını göçten mi esirgeyeceğim? — İtin ayağını kôşten mi esirgiyecem?
- Koca eşeğin alını kaşga¹², kocaldıkça gelir aşka. — Ğoca êşşegin anni Ğaşka, Ğocalduhça gelür êşğa.
- Yüzü İstanbul'a çarık olur. — Yüzi İstanbul'a çaruğ olur.

Asalet

- Asıl azmaz, bal kokmaz, kokarsa yağ kokar çünkü aslı ayrandır. — Asıl azmaz, bal Ğoğmaz, Ğoğarsa yağ Ğoğar şünküm aslı ayrandur.

Bahane/Avuntu

- Geline sormuşlar niye oynamıyorsun? Gelin demiş, yerim dar. Yer açmışlar, demiş benim dar. — Geline sormuşlar niye oynamêrsin? Gelin dêmiş, yerim dar. Yer açmışlar, dêmiş yênim dar.
- Kedinin eli pastırmaya yetmemiş, salıdır sallansın demiş. — Kedinin eli pasturmiya yêtmemiş, sallıdur sallansın dêmiş.
- Keserin çalındığını gam yemem ters bilerler. — Keserin çalındüğünü Ğem yemem ters bilerler.
- Nalı, mihı bulduk, at kaldı. — Nalı mihi bulduğ, at Ğaldi.
- Oynamayan kızın yeri dar olur. — Oynamıyan Ğızın yeri dar olur.

12 Eşeğin, atın, sığırın vs. alınıdaki beyazlık.

Başıboşluk

- Çobansız otlamış, paraksız¹³ yatmış. — Çobansız otdamış parahsız yatmış.

Beceriksiz

- Tapan¹⁴ olmuş tarlada gezemiyor. — Tapan olmuş tarlada gezemér.

Beklenti

- Körün istediği iki göz biri ala biri boz. — Körün isdedüğü iki göz biri ala biri boz.
- Oğlan evinde bir şey yok, kız evi tambur tumbur. — Oğlan evinde bişi yoğ, gız evi tanbur tunbur.

Bencil/Cimri

- Ağanın malı gider hizmetçinin canı. — Ağanın mali gider, hizmekerin canı.
- Gün olsa kuza doğar, güne doğmaz. — Gün olsa ğuza doğar, güne doğmaz.
- Herkesin bir derdi var, değirmencinin de su derdi. — Herkesin bi derdi var, değirmencinin de su derdi.
- Merdin harcı bir çıkar, nihısın¹⁵ iki. — Merdin ħarcı bi çığar, nihısın iggi.
- Tekkeden süt çıkar mı? — Tekkeden süt çığar mı?

Bilinmezlik

- Allah'a ayan bize karanlık. — Allah'a ayan bize ğarannuğ.
- Duymuş ki Horasan'da kilim dokunur, enini uzununu soran yok. — Duymuş ki Ħorasan'da kilim tođunér, énini uzununu soran yoğ.
- Yolcunun ne zaman geleceği ile uşağın ne zaman doğacağını Allah bilir. — Yolcunun ne zaman geleceyiynnen uşağın ne zaman doğacağını Allah bilür.

Borç

- Alacaklı geldi mi ya seni götürür ya beni. — Alacağlı geldi mi ya seni götürür ya beni.
- Borç yiğidin kamçısıdır. — Borç yiğidin ğemçisüdüdür.
- Malım seni vereyim de mi kötü olayım, vermeyeyim de mi? — Malım seni vérim de mi kötü olim, vérmeyim de mi?
- Malın verme veresiye, akar gider karasuya. — Malın véreme véresiye, ađar gider ğarasuya.

Boş vermişlik / Rahatlık

- Kız nişanlı, gelin iki canlı. — Ğız nişanni, gelin iki canni.
- Kul ağası mısın? — Ğul ağasi mısın?
- Taş attın kolun mu yoruldu? — Daş attın ğolun yoruldu?
- Tilkinin pazarda ne işi var? — Tilkinin bazarda ne işi var?

Coğrafi konum /Doğal Şartlar

- Dağ adamı dağ adamı, öldürür sağ adamı, gelirse ayı gelsin, gelmesin dağ adamı. — Dağ adamı dağ adamı, öldürür sağ adamı, gelirse ayu gelsin, gelmesin dağ adamı.
- Martta merak, Abrilde direk, Mayıs da kırk bağ ot gerek. — Martta mereyh, Abrilde direyh, Mayıs da ğırđ bağ ot gerek.

Çaba/Emek

- Ağlamayan uşağa meme yok. — Ağlamayan uşağa meme yoğ.
- Allah beni şu beş parmaktan geçirmesin. — Allah beni şu beş barmağtan ğeçürmesin.
- Allah kimseyi kendi kapısından geçirmesin. — Allah kimseyi gendi ğapısından ğeçürmesin.
- Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ. — Bağarsan bağ olur, bağmazsan dağ.
- Elinle yapamadığını dişinle tırnağınla yap. — Elinnen yapamadığını dişinlen dırnağınnan yap.
- Emeksiz yemek olmaz. — Emeyhsız yémeyh olmaz.
- Erinenin oğlu uşağı olmaz. — Erinenin oğli uşağı olmaz.
- Fakir fakirliğini bilse fakir olmaz. — Fakir fakirliğünü bilse fakir olmaz.
- Gözünü sevdiğim ey ala karga, kurutu seversen bir inek de sen sakla. — Gözüni sevdiğüm éy ala ğarga, ğurudi seversen bi ineyh de sen sağla.
- Hazıra dağ dayanmaz. — Hazıra dağ dayanmaz.
- Kepçe tutandan yanadır. — Kepçe dutandan yanadır.
- Ne doğrarsan çanağa, o gelir kaşığa. — Ne doğrarsan çanağa, o gelür ğaşuğa.
- Sabah kalkan yol alır, tez evlenen döl alır. — Sabah ğağan yol alır, téz evlenen döl alır.
- Sahipsiz mal olsa dağ taş mal olur. — Sahapsız mal olsa dağ daş mal olur.
- Yazın boku kışa çerezdir. — Yazın poği ğışa çerezdür.

Çıkarım

- Doğan uşak bokundan bellidir. — Doğan uşah poğundan bellidür.
- Komşu kavgası horozdan, çocuktan, köpekten çıkar. — Ğonşı ğavgası horozdan, uşahdan, köpeyhden çığar.
- Kuş kalkacak taş da bahane. — Ğuş ğağacağ daş da mahana.

13 Yazlık hayvan ağılı.

14 Tarlada ekilen tohumun üstünü kapatmak için kullanılan yassı tahta.

15 Cimri

Dayanışma

- El eli yıkar, el de yüzü. — El eli yur, el de yüzü.

Davetsiz Misafir

- Bir vardı kapıda bir de düştü bacadan. — Bi vardı gapidan bi de düşdi bacadan.

Dedikodu

- Gıyabında beyin anasına söverler. — Ğiyebinde begin anasına sögerler.
- Nahır geldi bir çift sözüm kaldı. — Nahır geldi bi çift sözüm Ğaldı.

Delilik/Dengesizlik

- Ayı gotiğini severken öldürmüş. — Ayu Ğotiğini severken öldürmüş.
- Deli deliyi görende deĞneğini saklarmış. — Deli deliyi görende degeneğini saĞlarmış.
- Küsme delinin sözünden bilse iyisini söyler. — Küsme delinin sözünden bilse eysini söyler.
- Ölüsü olan bir gün, delisi olan her gün ağlar. — Ölüsi olan bi gün, delisi olan her gün ağlar.

Doğruları Diyememek/Çaresizlik

- Çok türküler bilirim avazım gelmez. — ÇoĞ türkiler bilürüm avazım gelmez.
- Eşegi yenemez palanına seĞirtir. — Eşsegi yénemez palanına segürtür.
- Kolum bilekten deĞil kürekten kırık. — Ğolum bileyhden deĞil küreyhten Ğırılı.

Düşündüğü Gibi Davranmak

- Dervişin fikri neyse zikri de odur. — Devrüşün fihri neyse ziyhri de odur.
- İyi deĞilim ki kötülükten korkayım. — Ey deĞilim ki kötülüyhden Ğorhim.

Ele Karşı Uyarmak

- El elin ağızından söz alır, yüreğinden köz almaz. — El elin ağızından söz alır, yüreğinden köz almaz.
- El elin arıfidir. — El elin arıfidir. (El, elin bilenidir manasında kullanılır.)
- El için yanma nara, çal çubuğun keyfin ara. — El için yanma nara, çal çubuğun keyfin ara.
- Elin adamı dil verir, ekmek vermez. — Elin adamı dil verür, eyhmeyh vermez.
- Elin adamı isı sürer yüzüne aynayı verir eline, bak bakalım güzel misin? — Elin adamı hisı sürer yüzen aynayı verür elen, baĞ baĞım güzel misin?
- El eliyle yılan tut, yılanı da yalan tut. — Elin eliyinnen yılan dut, yılanı da yalan dut.
- Elin kantarı belinde. — Elin Ğantarı belinde.
- İnsan, insanın kurdudur. — İnsan, insanın Ğurdudur.
- İnsanoĞlu çığ süt emmiştir. — İnsanoĞlı çığ süt emmişdür.
- Millet öküzü kaldırmış dibinde dana arıyor. — Millet öküzü Ğaldurmuş dibinde dana arer.
- Ortak eşek yola gitmez. — OrtaĞ eşseyh yola Ğetmez.
- Öyle sözleri var ki dirhemini it yese kudurur. — Ele sözleri var ki diremini it yese Ğudurur.
- Yapan kurtulur, diyen kurtulmaz. — Yapan Ğurtulur, diyen Ğurtulmaz.

Evlenme/Boşanma

- AĞa bir hatun aldı belayı satın aldı. — AĞa bir Ğatun aldı, belayı satın aldı.
- Baktım ki yârim yar deĞil, terkini vermek ar deĞil. — BaĞtım ki yarım yar deĞil terkini vermeyh ar deĞil.
- Horoz kadar eri olanın harman kadar yeri vardır. — Ğoroz Ğadar eri olanın Ğarman Ğadar yeri vardır.
- Kariya heriflik olmaz. — Ğariya heriflüyh olmaz.
- Ya ipini kesecek ya gittiği yoldan gidecek. — Ya ipini keseceyh ya Ğettüğü yoldan gidecek.

Fırsatçılık

- Cevizi çift görmemiş taş atmaz. — Cevüzi çift görmemiş daş atmaz.
- Eşegin kazancı at içindir. — Eşsegin Ğazancı at içündür.
- Eşek olursan semer vuran çok olur. — EşseĞ olursan semer vuran çoĞ olur.
- Eşek olursan şekek vuran çok olur. — EşseĞ olursan şeleyh vuran çoĞ olur.
- Kurt çıkmış tilkinin seyranı. — Ğurt çıhmış tilkinin seyranı.
- Kurt dumanlık günü sever. — Ğurt dumanni Ğünü sever.
- Ölmüş eşek geziyor, nalını mihini soya. — Ölmüş eşseĞ gezèr nalını mihini soya.

Görgüsüzlük

- Eşek yemediği yoncayı yese başı dişi aĞrır. — EşseĞ yemedüğü yoncayı yese, başı dişi aĞurur.
- İt kursağı yağ götürmez. — İt Ğursağı yağ götürmez.

Gösteriş

- Dostlar alışverişte görsün. — Doslar alışverişde görsün.

Güç

- Eşegi zırlatan bir çift taşaktır. — Eşsegi zırlatan bi çift daşşahdur.
- Bükemediğin bileği öpeceksin. — Bükemedüğün bilegi öpeceyhşın.

Gülünç Duruma Düşmek

- Katırın uçtuğunu gam yemem, Hemşin'in kahpeleri üstüme gülecek¹⁶. — Ğatırın uştuğuni ğem yemem, Hemşin'in ğehbeleri üstüme güleceyh.
- Eşeğe binmesi bir ayıp, inmesi iki. — Eşşege binmesi bi ayıp inmesi iggi.

Güvensizlik/Düşmanlık

- Atını itini nallamış düşmüş peşime. — Atını itini nallamış düşmüş pêsşime.
- Yılan ne kadar doğru olsa, orak kadar eğridir. — Yılan ne ğadar doğru olsa, orağ ğadar eğridür.

Hamaratlık

- Kadın vardır arpa ununu aş yapar, kadın vardır buğday ununu termaş yapar. — Ğari vardur arpa ununi aş yapar, ğari vardur buğda ununi termaş yapar.

Hastalık

- Hastalığı bulmak kolay yitirmek zor. — Hısdaluğı bulmağ ğolay itürmeyh zor.
- Hastalık batmanla girer dirhemle çıkar. — Hısdaluğ batmannan girer direminnen çıkar.
- Sağlam baş yastuğa gelmez. — Sağlam baş yastuğa gelmez.

Hayvanlar

- İnek bayırdan gelene kadar tavuk misafiri ağırlar. — İneyh bayırdan gelene ğadar tayuğ misefürü ağırlar.

Hedef

- Harmana giren porsuk gürgene dayanacak. — Harmana giren porsuğ gürgene dayanacağ.

İnanç/Kader

- Akşamdan sabaha beyler değışir. — Ağşamdan sabağa beyler değüşür.
- Azan kulun belası, dileyenin Mevla'sı. — Azan ğulun belası, dileyenin Mevla'sı.
- Beş vakit namazdan gayrisi pişmanlıktır. — Bês vakıt namazdan ğayrisi pişmancalıktır.
- Dağ taş çekememiş insanoğlu çekmiş. — Dağ daş çekememiş insanoğlu çeyhmiş.
- Dağına göre kar verir. — Dağına göre ğar verür.
- Dini yok imanından korka. — Dini yoğ imanından ğorğa.
- Kim kime hain Allah ona tayın. — Kim kime ğayın Allah ona tayın.
- Kör kuşun yuvasını yapan olbari Hüda — Kör ğuşun yuvasını yapan olbari Hüda
- Nasibin varsa gelir Yemen'den, nasibin yoksa gider elinden. — Nesibin varısa gelür Yemen'den, nesibin yoğusa gider elinden.
- Ne edersen elinle o gelir seninle. — Ne edersen elinnen o gelür sennen.

İş buyurma

- İt ite buyurur, it de kuyruğuna. — İt ite buyurur, it de ğuyruğuna.

İşin Ehli Olmak/Liyakat

- Bağa bağban lazım, oğlu da değıl babası. — Bağa bağban lazım, oğli da değıl babası.
- Ekmekçiye ekmek ver, bir ekmek de üste ver. — Eyhmeyhciye eyhmeyh ver, bi eyhmeyh de üsde ver.
- Kaynamaya öküz eti gerekir. — Ğaynamıya öküz eti gerekir. (Dayanıklı, layık)
- Usta mih çalmaz, düşeni almaz. — Usda mih çalmaz, düşeni almaz.

Kalite

- Ucuz etin tiridi olmaz. — Ucuz etin tiridi olmaz.

Kanaat/Yetinme

- Az yedim gitti çok yedim yetti — Az yedim ğetdi çoğ yedim yetdi
- Kim kazana kim yiye, ahmak odur dünya için gam yiye. — Kim kazana kim yiye, ahmağ odur dünya için ğam yiye.
- Yağdı yağmadı demedim, yetim malı yemedim. — Yağdı yağmadı demedim, yetim malı yemedim.

Karşılıksız Çalışmak/Yorulmak

- Hak almaz avare kalmaz. — Hağ almaz, avara ğalmaz.
- Yazık benim çaklama barlarıma. — Yazuğ benim çaklama barlarıma. (Emeğın karşılıksız kalması)

Kıskançlık

- Bizim katır kulun getirecek, komşular gaile olmuyor. — Bizim ğatır ğulun getürecek, ğonşilar ğeyle olmer.
- İleri gidersen başına vururlar, geri kalırsın kışına vururlar. — İleri gidersın başan vururlar, geri ğalursun ğıçan vururlar.
- Komşu komşuya bakar, canını ateşe atar. — Ğonşi ğonşıya bağar, canını ateşe atar.

Komşu

- Yakın komşu babadan anadan ileridir. — Yağın ğonşi anadan babadan ileridür.

16 "Uçmak" uçuıurımdan düşmek anlamında kullanılır. 1950'li yıllara kadar Yeşilyurt'tan katırlarla Hemşin civarına ormana oduna gidilir ve uçuıurımlarda hem insan hem de hayvan kayıpları yaşanırımış. Zamanla bu durum "*kaybi gam yemem, gülünç duruma düşeceğim*" anlamında yukarıdaki atasözüne konu olmuştur.

Korumak

- İt, iti yer de kemiğini yabana atmaz. — İt, iti yer de gemüğünü yabana atmaz.

Kural

- Eski şehre taze narh kurulmaz. —Eski şehere teze nırh gürulmaz.

Kurnazlık

- Karnında kırk tilki dolaşır, birinin kuyruğu diğerine değmez. — Ğarnında kırk tilki dolaşır, birinin kuyruğu ötekine değmez.
- Kendini eşek yerine koyuyor, torbayı başkasının başına geçiriyor. — Gendini eşseyh yerine koyer, torbayı başğasının başına geçürer.
- Kurt koyuna demiş suyu niye bulandırdın, koyun demiş sen üsttesin ben altta nasıl bulandırırım? Sen beni yiyeceksin bahane arama. — Ğurt göyuna demiş suyi niye bulandurdun, göyün demiş sen üsdesin ben altda nasul bulandırırım? Sen beni yiyeceksin mahana arama.
- Sıçandan doğan davarcık keser. — Sıçandan doğan davarcuğ keser.
- Sıçanımın sırtı sarı, kavurmayı etti yarı, un çuvalı senin olsun kavurmaya değme bari. — Sıçanımın üsdi sarı, gāvurmayı etti yarı, un çuvalı senin olsun, gāvurmiya değme bari.
- Şeytana çarığını ters giydirir. — Şeytana çaruğuni ters geydürür.
- Yatan da bir kışını yırtan da. — Yatan da bi gışını yırtan da.
- Ye üzümü sorma bağını. — Yè üzümü sorma bağını.
- Yemek buldun giriş, iş buldun sıvış. — Yémeyh buldun giriş, iş buldun sıvış.

Küçümsemek/Aşağılamak/ Beğenmemek

- Aş diye turtaya katan yok. — Aş diye turtiye gatan yoğ.
- Bende kel yarası mı var, sana bulaşa? — Bende kel yarası mı var, sene bulaşa?
- Ben beğenmem kırk kıza; kırk kızın içinde de bir kel, kör, topal var o da beğenmez bana. — Ben begenmem kırk kıza; kırk gızın içinde de bi kel, kor, topal var o da begenmez bene.
- Bir akıl yaza mı yetsin kışa mı? — Bi ağıl yaza mi yetsin gışa mi?
- Çengelde kokmuş etimiz mi var? — Çengelde göhmiş etimiz mi var?
- Çiftçisini saymayan öküz gevşeye gevşeye gider. — Çiftçisini saymiyan öküz gevüşkiye gevüşkiye gider.
- Deli kendisini metheder, akıllı başkasını. — Deli gendini meteder, ağıllı başğasını.
- Deliyi düğün evine koyan yok, sormuş gobalimi nereye asıyım? — Deliyi düğün evine göyan yoğ, sormiş gobalimi neriye asim?"
- Senin gündüz gezdiğin yerleri ben gece gezerim. — Senin gündüz gezdüğün yerleri ben gece gezerim.
- Taş taş olsa da baş yarsa gam yemem. — Daş daş olsa da baş yarsa gem yemem.
- Tavşanın kaçışını gördüm etinden ikrah ettim. — Davuşanın kaçışını gördüm etinden ikrah ettim.
- Ummadığın taş kalkar yarar baş. — Ummaduğün daş gahar yarar baş.
- Zaten yerinde yoktu, kurt da kulağını kopardı. — Zeten yerinde yoğudi, gurt da gulağını gopardı.
- Zengini almak zordur, saklaması kolaydır; fakiri alması kolaydır, saklaması zordur. — Zengini almağ zordur, sağlaması godaydur; fakiri almağ godaydur, sağlaması zordur.

Mecburiyet

- Kimse bal tulumu diye sırtına vurmamış. — Kimse bal tulumi diye sırtına vurmamış.
- Çocuk düşmana merhaba dedirtir. — Çocuğ düşmana merhaba dedürtür.

Menfaat/Çıkar

- Baba oğluna bir bağ bağışlamış, oğlu babasına bir salkım üzümü çok görmüş. — Baba oğluna bi bağ bağışlamış, oğli babasına bi sağım üzümü çoğ görmüş.
- Bana ışık vermeyen göz ilk akşamdan kör olsun. — Bene ışık vèrmiyen göz ilk ağışamdan kör olsun.
- Boş at torbaya gelmez. — Boş at torbiya gelmez.
- Gavurun ekmeğini yiyen gavurun kılıcını tutar. — Gavurun eyhmeğini yiyen gavurun gılcını dutar.
- Komşun seni var sever, erin seni sağ sever. — Gonşun seni var sever, erin seni sağ sever.
- Sadaka saraydan çıkmaz. — Sadağa saraydan çılmaz.

Miskinlik

- Malını itler yer, yakasını bitler. — Malını itler yer yağasını bitler.

Nankörlük

- Kucağımda oturur sakalımı yolar. — Ğucağımda oturur sağalımı yolar.
- Ayağıma yer edeyim, gör ben sana neler edeyim. — Ayağıma yer edim, gör ben sene neler edim.

Nasihat/Öğüt

- Öl kalede, kal kalede işin yoksa yat kalede. — Öl galada, gal galada, işin yoğusa yat galada¹⁷.

Olasılık

- Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur. — Dağ dağa gāvuşmaz, isan insana gāvuşur.

17 Yeşilyurt Köyü'nün güneybatısında yüksek bir tepeye anakayadan yararlanılarak Ortaçağ yapı tekniği ile oluşturulmuş bir kale mevcuttur (Morkoç, 2016: 5; Ünsal, 2015: 56-57). Bu kalenin varlığı yörenin söz varlığını etkilemiştir.

- K r atın da k r alıcısı olur. — K r atın da k r alıcısı olur.
- Oturan g t hali dokur. — Oturan g t hali tohur.

 d l-Ceza İŖ İliŖkisi

- Ata ver arpa, vur sarpa, gitmezse yine ver arpa. — Ata v r arpa, vur sarpa, g tmezse gene v r arpa.
- EŖeĖe demiŖler ne kadar yol alırsın, demiŖ midiĖi¹⁸ bilir. — EŖeĖe demiŖler ne ġadar yol alırsun, demiŖ midiği bilir.
- İyi at yemini artırır, k t  at kamısını. — Eyi at yemini arturur, k ti at gemisini.

 l m

-  l n n atı y r kt r. —  l n n ati y r yhd r.
- Yiğit odur ki kefen  r tmeye. — Yiğid odur ki kefin  r tmiye.

 v nmek/Kendini Beğenmek

- EŖeĖe demiŖler anan kim, demiŖ babam at. — EŖeĖe demiŖler anan kim, demiŖ babam at.
- Katır anam at demiŖ. — Ėatır anam at demiŖ.
- Kimse ayranım kara demez. — Kimse ayranım ġara demez.
- Osuruğuna sapan taŖı ulaŖmıyor. — Ossuruğuna sapan daŖı ulaŖm r.

Sabır

-  lme eŖeĖim  lme, yaz gelsin yonca vereyim. —  lme eŖeĖim  lme, yaz gelsin yonca v rim.

Sahiplik

- EŖek uanda sahibinden kuvvetlisi yoktur. — EŖeŖyh uanda sahibinden kuvvetlisi yoħdur.

Sıcağı sıcağına

- Ŗurt sıcakken ekmek tutar. — Ŗurt issiyiken eyhmeyh dutar.

Sırrın Korunması/Sırrın İfŖası

- Aıldı sandık, d k ld  fındık. — Aıldı sanduħ t k ldi finduħ.
- eneni tut, s z n n eri olma. — engen dut, s z n eri olma. (Sırrı baŖkalarına s yleyip evet ben s yledim demek zorunda kalma)

Sorumluluk

- Gaile sahibine sohbet haramdır. — Ėeyle sahibına s hb t haramdur.

Sosyal  Ğrenme

- Cinstir eker, boktur kokar. — Cinsd r eker poħdur oħar.
- Tavuk kakar b ceği kalker  Ğrenir c c Ğ . — Tayuħ ġaħar b c Ği ġalħar  Ğren r cucuği.

ŖakalaŖma

- Henek henek arkası değnek. — Henyh henyh arħası degeneyh.

Ŗans-Ŗanssızlık

- eriye s t nasip olsa anasından olurdu. — eriye s t nesib olsa anasından olurdi.
- Dağda eŖek geberir zararı bize gelir. — Dağda eŖeĖ geber r zararı bize gel r.
- Denize d Ŗsen ıslanıp ıkmazsın. — Denize d Ŗsen ıslanıp ıħmazsın.
- Felek kimine k rk giydirir kimine yelek. — Felek kimine k rk g yd r r kimine yeleyh.
- Yağ yağa akar, bal bala akar, yavan gendime¹⁹ dibini yakar. — Yağ yağa aħar bal bala aħar, yavan gendime dibini yaħar.
- Yetim demiŖ ben g lerim, felek demiŖ ben neredeyim. — Y tim demiŖ ben g lerim, feleyh demiŖ ben nerdeyim.
- Yetim oğlan hırsızlığa ıkmıŖ, ay ilk akŖamdan doĖmuŖ. — Y tim oğlan hırsızlığa ıħmıŖ, ay ilk aħŖamdan doĖmıŖ.

Ŗ phe

- Hangi dine hizmet ediyorsun? — Hangi dine hizmet  dersin?
- Sinek k  kt r ama mide bulandırır. — Sineyh k  yhd r ama mide bulandırur.

Tecr be

- Beli kırığın derdinden duvardan d Ŗen anlar. — B li ĖırıĖın derdinden duvardan d Ŗen anlar.
- Diyene kolay dinleyene zor. — Diyene Ėolay dinniyene zor.
- Yaralının derdinden ne bilir yarasızlar? — Yaralının derdinden ne bil r yarasızlar?

Tedbir

- Sakla samanı, gelir zamanı. Sattım samanı, yaptım bu hanı. — Saħla samanı, gel r zamanı. Satdım samanı, yapdım bu Ėanı.

Tehdit

- Bana eski arıklarımı giydirtme — Bene esĖi aruħlarımı g yd rtme.

Umut-Umitsuzluk

- Denize d Ŗm Ŗ k p kten imdat umuyor. — Denize d ŖmıŖ k p kten imdat um r.

¹⁸ D rtme

¹⁹ HaŖlanmıŖ buğday

- Elbet bizim de bir gün güneyler delinir. — Hebet bizim de bi gün güneyler delünür.
- Gök gürllediği kadar yağmaz. — Göğ gürllediği kadar yağmaz.
- Karayı dağdan, sümbülü bağdan kesti. — Garayı dağdan, sünbülü bağdan kesti.
- Ölmüş koyunun itmiş kuzusu. — Ölmüş koyunun itmiş güzusu.

Uyarmak

- Dövmeye elsiz gerek, sövmeye dilsiz gerek, sen derviş olamazsın, sen hakkı bulamazsın. — Döğmiye elsiz gerek, söğmiye dilsiz gerek, sen devrüş olamazsın sen hakkı bulamazsın.
- Dövülme, sövülme yanına kâr kalır. — Dögülme, sögölme yanan kâr galur.
- Garip itin kuyruğu götünde lazım. — Gerip itin güyruğu götünde lazım.
- Hırsız evden olunca gön²⁰ bacadan yürür. — Hırsız evden olanda gön bacadan yürür.
- Hırsız evden olunca kapı zırza²¹ tutmazmış. — Hırsız evden olanda çapi zırza dutmazmış.
- Öyle davran ki bu gora bir ölü daha girsin. — Éle davran ki bu çora bi öli daha girsin.

Yakınmak

- Dünyanın tadına ağı karışmış. — Dünyanın dadına ağı çarışmış.
- İyi geldi baban rahmet, kötü geldi gorbagor. — Éy geldi baban rehmet, kötü geldi çorbagor.
- Kapları yıkadım kap çetin geldi, evi süpürdüm ev çetin geldi. — Çablari yıhadım çab çetin geldi, evi süpürdüm ev çetin geldi.
- Yüzü çok dökük, sanki gavurlar haraç istiyor. — Yüzi çoç tökük, sanki gavurlar çarac istiyör.
- Ben diyorum hadım, o diyor oğul uşaktan ne haber? — Ben diyörüm hadım, o diyör oğul uşahdan ne çeber?

Yalnızlık

- Sürüye kurt karışır vay bir tanenin başına. — Süriye çurt çaruşur vay bitenenin başına.

Yaranamamak

- Bezenirsin ağa darılır, bezenmezsin hatun. — Bezenürsün ağa darulur, bezenmezsin çatun.

Yardım Almak/ Geçici Yarar

- Bayram günü it tavlalmaz²². — Bayram çünü it tavlalmaz.
- El atına binen tez iner. — Él atına binen töz iner.
- Elden gelen ayran tereğ²³ çıkmaz. — Élden gelen ayran terege çihmaz.
- İğne yiyen çuvaldız kusar. — İğne yiyen çuvalduz çusar.
- Tatlı tatlı yemenin acı acı osurması vardır. — Datdi datdi yemenin acı acı osurması vardır.

Yaşlılık

- Kurt kocayınca köpekler maskarası olurmuş. — Çurt çocayınca köpekler masçarası olurmuş.
- Öyle zaman elbise giy ki, elbise senden utansın, sen elbiseden değil. — Éle zaman elbise çey ki, elbise senden utansın, sen elbiseden değil.
- Ununu elemiş, eleğini asmış. — Ununi elemiş eleğini asmış.
- Teneşire bir osuruk borcu var. — Teneşüre bi osuruç borcu var.

Yeme-İçme/Şişmanlık-Zayıflık

- Bir çığnem et nereden gelirsin? Bin ayıp açmadan. Bir çığnem et nereye gidersin? Bin ayıp örtmeye. — Bi çıynam et nereden gelürsün? Bin ayıp açmadan. Bi çıynam et nere gidürsün? Bin ayıp örtmiye.
- Bir çığnem et bin ayıp örter. — Bi çıynam et bin ayıp örter.
- Çok yeme helak olursun, az ye melek olursun. — Çoç yeme helaç olursun, az ye meleç olursun.
- Elmayı soy ye, armudu say ye. — Almayı soy ye, armudu say ye.
- Şeytana demişler kül yer misin, demiş yağ ile mi? — Şeytana demişler kül yer misin, demiş yağınan mi?

Zalimlik

- Suçlu bağırip suçsuzu korkutmuş. — Suçli bağırip suçsuzi çorçutmuş.
- Zor kapıdan gelende, şer bacadan çıkarmış. — Zor çapıdan gelende, şer bacadan çıçarmış.
- Zulüm ile abat olanın ahiri berbat olur. — Zulumunnan abad olanın ahiri berbad olur.

Zarar-Ziyan

- Aş taşanda kepçenin pahası sorulmaz. — Aş daşanda kepçenin bahası sorulmaz.

Zenginlik/Fakirlik

- Fukaranın hastası, zenginin kahpesi sorulmaz. — Fiçerenin çastası, zenginin kehbesi sorulmaz.
- Öküzü olan akşamdan koşar, öküzü olmayan sabahtan şaşar. — Öküzi olan açşamdan çošar, öküzi olmiyan sabahtan şaşar.
- Var el titremez. — Var el titiremez.
- Yoktan şeytan bile el çekmiş. — Yoçdan şeytan bile el çeyhmiş.

20 Deri

21 Kapı sürgüsü

22 Şişmanlamak

23 Raf

- Zengin helvasını yağda pişirir, fakir helvasına un da bulamaz. — Zengin helvasını yağda pişürür, fakir helvasına un da bulamaz.
- Zengin olan arabasını dağdan aşırır, fakir olan düz ovada yolunu şaşırır. — Zengin olan arabasını dağdan aşurur, fakir olan düz ovada yolunu şaşurur.
- Yatsılık²⁴ töredir, olmaya göredir. — Yassınuh töredür, olmiya göredür.

Züğürtlük-Müsriflik

- Boş keseden bir avuç para, sağa savur, sola savur. — Boş keseden bi avuş para, sağa savur, sola savur.
- Hak yoluna vermez mangır, bok yoluna tangur tungur. — Hak yoluna vèrmez mangır, poñ yoluna tangur tungur.
- Hesapsız kasabın elinde kalmış bir kuru masat. — Hèsansız ğasabın elinde ğalmış bi ğuri masat.
- İt dirliğı ile bey gibi geçiniyor. — İt dirliğıyinnen bey gibi geçinèr.
- Oğlan yer oyuna, çoban yer koyuna. — Oğlan yer oyuna, çoban yer çoyuna.
- Yedim mal, giydim mal, geriye kaldı behtalmal²⁵. — Yédım mal, géydım mal, gèriye ğaldi behtalmal.

D) Deyimler

Genellikle gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyıp çekici bir anlatım özelliğine sahip olan ve kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeklerine deyim denir (TDK, 2023: www.tdk.gov.tr). Bu başlıkta Yeşilyurt Köyü ağızında tespit edebildiğimiz deyimler atasözlerinde olduğu gibi alfabetik olarak konu başlıkları altında sırasıyla standart Türkiye Türkçesi ve Yeşilyurt ağızıyla aktarılmıştır. Ayrıca bazıları anlam bakımından da incelenmiştir.

Abartmamak

- Bir at ile bir deve değil — Bi atınnan bi deve değil

Acımak

- Ölmüş ağlayanı yok — Ölmüş ağlıyanı yoñ

Aleni/ Açıkça

- Alem aşıkâr — Elem eşgere (Herkesin bildiğı)
- Dallı düdük etmek — Dalli düdüyh ètmeyh (İfşa etme)
- Salıncak gidiyor— Sallıncañ gider “Herkesè duyurmuş ortaluñ sallıncañ gider.”
- Tellemteşt etmek — Tellemteşt etmeyh (İfşa etmek)
- Tıngırdatmak — Dıngıldatmañ (Duyurmak) “Bene bi dıngıldataydın.”

Akraba

- Kânaup²⁶ düşmanı — Kânaup düşmani
- Enişte gölgesi, kuşburnu gölgesi — Enişde kölgesi, ğuşburni kölgesi

Aşırılık

- Astarı yüzünden pahalı — Asdari yüzünden bahalı
- Tükenmez ekmek — Tükenmez eyhmeyh “Bu iş bitmez, èy tükenmez eyhmeyh bulduñ”

Avlanmak

- Ava kuş — Ava ğuş

Azarlamak

- Gobit gobit konuşmak — Ğobit ğobit ğonuşmañ (Azarlı, kaba konuşma)
- Zotu zotuna — Zoti zotuna (Kaba davranışlarla dediğini yaptırmaya çalışmak.)
- Parparayı yedim — Parparayı yédım

Baskı/Biktirmek

- Bandırma altında tutmak/ olmak — Bandırma alltında tutmañ/ olmañ
- Bihuzur etmek — Bèhuzur ètmeyh
- Kandirife sokmak — Ğendırife soñmañ “İnsani ğendırife soñma.”
- Gıbir gıbıra geçirmek — Ğıbir ğıbıra geçürmeyh “Sabah sabah bizi gıbir gıbıra geçürdi.”
- Kabağıma dayandı — Ğabağıma dayandı (Önüme dikildi)
- Körü yara karşı vermek — Köri yara ğaşı vèrmeyh
- Sık boğma etmek— Sıñ boğma ètmeyh
- Zangoç çivisi — Zongul çivisi “Zongul çivisi gibi tepemde tikilme.”

Beğeni

- Kutnu kumaş — Ğutni ğumaş “Ğutni ğumaş gibi bi ğız/Sanki ğutni ğumaş”
- Süzölmüş altın — Süzölmüş altun “Èle ehlañlı bi uşañ ki süzölmüş altun.”

24 Yeşilyurt Köyü'nde kış geceleri yatısı namazından sonra “yatsılık” adı altında çayla birlikte dut, ceviz gibi kuru meyveler tüketme veya hafif bir kahvaltı yapma geleneği varmış. Ancak bu törenin (geleneğin) yerine getirilmesi için “olmaya göredir” şeklinde ailenin maddi durumunun yeterli olması gerektiği atasözünde vurgulanmaktadır.

25 Behtelmalin, sözcük olarak Türkiye Türkçesi veya diğer dillerde tam karşılığı tespit edilememiştir. Cümle içindeki kullanım durumuna bakılınca “beytülmal” sözcüğünün yöre insanının dilinde değişime uğramış hâli olduğu anlaşılmaktadır. Kullanılmayan şeylerin başkalarına kalma durumunu anlatmak için “kaldı behtalmal” anlamında kullanılan bir sözcüktür.

26 Akraba

- Has ipek— Has ipeyh
- Törelî insan (Törelî sözcüğü Yeşilyurt ağzında beğenilen, değerli, önemli anlamında hem değerlendirme hem de yönlendirme olarak oldukça sık kullanılmaktadır.) “Törelî iş, törelî insan, törelî iş gör, törelî insan ol”
- O misilli — O misilli (Çok güzel, çok iyi)
- Yüz ağartmak— Yüz ağartmağ

Beklememek

- Gâvurun yazığı gelir — Gavurun yazuğı gelür
- Matlub etmezdim — Mettub étmezdim (Senden bunu ummazdım)

Benzetmek

- Cendek gibi ağır — Cendeyh gibi ağır.
- Deli koyun gibi — Deli göyun gibi (Oradan oraya anlamsız koşturma)

- Dığanın teki — Dığanın teki
- Ermeni'nin teki — Êrmeni'nin teki

- Gavur ölüsü gibi ağır — Gavur ölüsi gibi ağır.
- Gavurun kadısı gibi — Gavurun ğadısı gibi (Bilgili kişi)

- Gobatinin²⁷ biri — Ğobatinın biri (Kaba saba kişi)
- Göçgenci²⁸ gibi yaşamak. — Göşgenci gibi yaşamak.

- Gumandar²⁹ gibi/Gumandarın teki — Ğomandarın teki (Önder /öncü)
- Hodayının teki — Ğodayının teki (Okuma yazma bilmeyen, cahil)
- Katoliğin teki — Ğatiligin teki
- Kavın³⁰ teki — Kāvın teki
- Kurt osuruğuna benziyor.— Ğurd osuruğuna benziyêr. (Bir orda bir burda olan)
- Kurut cücüğü gibi — Ğurut cuciğı gibi. (Her şeyi her yeri gözetleyen)

- Mudaranın³¹ teki — Mudaranın teki (Zayıf, dayanıksız kişi)
- Rum'un teki — Urum'un teki /Urum gibi
- Rus'un teki — Urus'un teki /Urus gibi
- Sabun gibi atma — Sabın gibi atma “Yêrler buz dutmuş, ayağlarım sabın gibi atêr.”
- Tolasalının³² teki — Tolasalının teki (Yağcı, dilbaz)

- Var ile yok gibi bir şey — Varınnan yoğ gibi bişi
- Yelvenin teki — Yelvenin teki (Gerekli, gereksiz her şeye karışan)
- Yılkının teki — Yıhlının teki (Sorumluz başına buyruk hareket eden)
- Zibil gibi — Zibil gibi (Çok fazla) “Zibil gibi tut³³ tökülmüş.”

Biten/Giden

- Her şey sav sav oldu, tav tav oldu — Her şey sav sav oldi, tav tav oldi.
- Köçünü, külahını topla — Köşünü, külahını topla (Eşyalarını topla git)
- Naklihaneye etmek — Neħliħene étmeyh “Buralardan neħliħene êdip gêtdi.”

Bitirmek

- Vurun çıksın — Vurun çıħsın “Suli havlayı vurun çıħsın”

Borç / Borçlandırmak

- Borcuna sağır— Borcuna sağır
- Çuhanın kolundan çıkarmak — Çuħanın ğolundan çıħarmağ

Boyun eğmek

- Ağız eğmek/Ağız bükmek — Ağız eğmeyh/Ağız büymeyh
- Şanına pirine kalmış — Şanına pirine ğalmış “Ne ğarar vêrürse artuğ onun şanına pirine ğalmış.”

27 Kaba

28 Konargöçer

29 Komutan

30 Kendini beğenen, övünen

31 Zayıf

32 Yağ çeken, laf cambazı

33 Dut

Büyüme

- Bahara semerlik — Bahara semerlüyh
- Ekebüke olmak — Ekebüke olmağ “Ekebüke bi gız olmış.”

Cimri

- Goruna³⁴ sokacak / götürecek — Görüna soğacağ/ götürceyh
- Mıtırın³⁵ teki — Muturın teki
- Tetini yalamak — Tetini yalamağ (Hem cimriler için hem de başkasına muhtaç olmamayı ifade etmek için kullanılır.) “Tetini yaliyér,” “Tetimi yalar da kimsiye el aşmam.”
- Yılan kırmak — Yılan gırhıma

Çaresizlik

- Elim kolum bağı — Élim golum bağı
- Guguluz olmuş kalmış — Guguluz olmuş galmış (Çömelmiş kalmış)
- Kakılıp kalmış — Ğahılıp galmış

Çıplak

- Ana üryan

Çocuk

- El ulak — Ellulağ “Ellulahlar yétişti”
- Oğul uşak — Oğul uşağ (Çoluk çocuk)

Çok Gezen / Başiboş

- At oğlanı — At oğlani
- Cangur gibi gezmek — Cangur gibi gezmeyh “Cangur gibi bi orda bi burda”
- İpsiz sapsız — İpsiz sapsız
- Jandarma atı — Cenderme ati
- Kızır gibi gezmek — Kızır gibi gezmeyh “Kızır gibi düşmiş ortaluğa gezér.”
- Kopuk gibi dolaşmak — Ğopuğ gibi dolaşmağ
- Paldunsuz at gibi — Paldunsuz at gibi
- Salahaana gibi dolaşmak — Salahaana gibi dolaşmağ
- Tatar atlısı — Tatar atlısı (Bir o kapıya bir bu kapıya gidip gelen)

Dayak

- Kızılıcık sopası — Ğuzulcuğ zobbasi “Onunki Ğuzulcuğ zobbasi”

Dediğini yaptırmak

- Ellem gullem etmek — Ellem Ğullem étmeyh “Uşağ ellem édti Ğullem édti o Ğızı aldı.”

Değersiz/İstenmeyen

- Bıçaksız et — Piçahsız et
- Çetin gelmek — Çetin gelmeyh “Éle çetin geldi ki, gözümde piçahsız et!”
- Dil vursan delinecek — Dil vursan delineceyh (Ğumaş Ğumaş değıl éle mudara³⁶ ki dil vursan delineceyh)
- Kapiğ³⁷ etmez — Kapiyh étmez
- Kapiğ vermem — Kapiyh vérmem
- Kele kürte — Kele kürte (yarım yamalak, değersiz, az)
- Kerih geldi — Kerih geldi (İğrenmek, tiksirmek)

Ders Almak

- Kırkırimi aldım — Kırkırımı aldım
- Parpuzu³⁸ yedim — Parpuzi yédim

Dertleşmek

- Defigam olmak — Defigam olmağ “Oturduğ birez defigam olduğ.”

Doğal Şartlar

- At kendini Çoruh'a — At gendın Coruğa (Herhangi bir işi başaramama durumunda kullanılan bir deyimdir.) “Onu da yapamazsan at kendini Çoruh'a.”
- Hava çelpeşük³⁹ — Hava çelpeşüyh (Hava bozuk)
- Kan oynakları — Ğan oynahlari (Kırık-çıkıklarda nisan ve mayıs aylarında yaşanan doğal iyileşme)

34 Mezar

35 Zengin ama cimri olan.

36 Zayıf, cansız, işe yaramaz

37 Rusça'da değersiz para

38 Yaban nanesi

39 Bozuk

- Kiraz ayı — Kirez ayı (Haziran)
- Zemheri ayı— Zehmeri ayı (Ocak)

Doyumsuz/İstek

- Agubun kazı — Abubun ğazi
- Ambar karın — Anbar ğarın
- Afi gafi yutmak — Afi ğafi yutmağ
- Bağazan kapı koy — Boğazan ğapi ğoy
- Dünya tamahı — Dünya temahı

Dua/Beddua

- Allah paklaya — Allah payhliya (Allah seni götüre)
- Ander kalacak — Andir kalacağ!
- Davun değmez — Davun değmez (Sene davun değmez)
- Davun inmeye âdeten — Davun inmiye edeten
- Davunun kökü — Davunun köki
- Dikile başan — Tikile başşan (Mezar taşının dikilmesi)
- Gorbağor olasin! — Ğorbağor olasin!
- Goruna nur yağa — Ğoruna nur yağa
- Gözüne, dizine durmak —Gözüne, dizine durmağ
- Günahı boynuna — Günahi boynuna
- İman dilenecek — İman dileneceyh
- İnkırazın yetiše — İngırazın yetiše
- Kaybana kalasica — Ğaybana ğalasica
- Meccanen affet — Meccanen efet (Karşılıksız affet)
- Rast gelişin kuruya — Rast gelişin ğuriya
- Sıcak yata soğuk kalkasin— İssi yata soyuğ ğağhasın
- Termaş kalasica! —Termaş ğalasica!
- Toprak başan —Torpağğ başşan
- Yüzü ardına dönmek — Yüzi ardına dönmeyh

Düşmanlık

- Gölgesine kurşun atmak — Kölgesine ğuşun atmağ
- Kanından içse doymaz — Ğanından içse doymaz

Eğlenmek

- Cankam oynatma —Cankam oynatma

Emek/ Çaba

- Baş açtım yaka yırttım — Baş aştım yağa yırttım
- Canını dişine takmak — Canını dişine tağmağ
- Diş, tırnak olmak — Diş dirnağ olmağ

Engellemek

- Önüne çalı atmak — Önüne çalı atmağ “Bu iş olmasın diye ğızın önüne çalı atèr.”

Ezan Saati

- Hocanın eli kulağında — Ğocanın eli ğulağında “Ezen nêrdeyse oğunur, ğocanın eli ğulağındadır.”

Fırsatçı

- Eşşegi yiyip sıpayı azık almak — Êşşegi yiyip sıpayı azuğ almağ
- Gordan ölüleri çıkarmak — Ğordan ölüleri çığarmağ
- İş bir maslahat iki — İş bir maslahat iggi

Fiziksel Özellik

- Bufağı asılmış — Bufaği asılmış.
- Çırpı bacak — Çırpı bacağ (Zayıf, çelimsiz)
- Ğircon baş — Ğircon baş (Kıvırcık saçlı)
- Kolliğın teki! —Ğolliyin teki! (Bodur)
- Götü yere yakın — Göti yere yağın (Kısa boylu) “Göti yere yağından ğorğ!”
- Gumbuz gundul — Ğumbuz ğundul (Şişman)
- Guziği çıkmış — Ğuzigi çığmış (Kanbur)
- Hozan⁴⁰ tilkisi — Ğozan tilkisi (Sevimsiz, çirkin)

40 Ekilemeyen, taşlı boş arazi

- Leppik burun — Leppiyh burun (büyük yayvan burun)
- Loğlanmış et — Loğlanmış et (Şişman)
- Pastırma yüz — Pasdurma yüz (Esmer yüzlü)
- Pıspıtıl olmak — Pıspıtıl olmak (Şişman, iyi bakılmış)
- Tuşik⁴¹ yüz — Tuşiyh yüz (Asık yüzlü) “Tuşihhlanmış oturmuş”
- Yerden bitme — Yêrden bitme (Kısa boylu)

Geveze

- Ağzının pervazı yok. — Ağzının pervazı yoĥ
- Anasının kız zamanından başlamak— Anasının ğız zamanından başlamak
- Başının etini yemek —Başının etini yémeyh

Güçlü

- Çulunu sudan çıkarmak — Çuluni sudan çiharmah “Ben çulumu sudan çiharurum.”

Güvenilmez

- Kiblesi belirsiz — Kiblesi belirsiz
- Ona abuh⁴² olma — Ona abuh olma
- Suyuna pilav salınmaz — Suyuna pilav salınmaz
- Ağzı kalabalık olmak — Ağzı ğalabaluh olmah “Bahdım ağzı ğalabaluh, ona abuh olma”

Hastalık

- Ara yer hastalığı — Ara yêr hasdaluĝı (Farklı mevsimlerde yaygın olarak kişilerde görülen nezle gibi bulaşıcı hastalık)
- Bir sesi yerde bir sesi gökte bağırmak — Bi sesi yêrde bi sesi göyde bağırmah
- Çaltkoyun⁴³ yatmak — Çalhoyi yatmah “Hêş gendinde deĝıl çalhoyi yatêr.”
- Çor vurmuş — Çor vurmuş

Hırsızlık

- Eli uzun — Eli uzun

Hızlı/Yavaş

- Ateş almaya mı geldin? — Atiş almiya mi geldin?
- Ateş alır gibi — Atiş alur gibi
- Az ayak kaldır — Az ayah ğaldur

İsrar/İnat/Yüzsüzlük

- İnat da bir murat — İnat da bi murad
- Kapıyı satın almış — Ğapiyi satun almış
- Yüz göz olmak — Yüz göz olmah

İkna etmek

- Beynine girmek — Bèynine girmeyh

İnanç

- Dünya dert, çeken mert

İnkâr etmek

- Sıyır inkar — Sıyır inkar “Dün dedüĝünü böĝün sıyır inkar êtdi.”

İsteksizlik

- Ağız otarmak — Ağız otarmah
- Herkese adet, bize ehl-i bidayet — Herkêse edet bize êhl-i bedeyet
- Var da çetin yok da çetin — Var da çetin yoĥ da çetin

İşine geldiği gibi

- Oha eylen kohli geç — Oha eylen kohli gêş “Ğafasına göre davranêr, oha eylen kohli gêş.”
- Tavşana kaç, taziya tut — Davuşana ğaç, taziya dut

İyilik

- Aziz taziz⁴⁴ — Êziz têtiz “Ğaynanasını êziz têtiz bahdi.”

Kabus görmek

- Kara kura basmak — Ğara ğura basmah

41 Avurt

42 Önemsememe, güvenmeme

43 Sirt üstü yatmak

44 Yüceltme

Kadın

- Kanayaklı — ĞanayaĞlı

Kalıcı

- Dede yerlisi — Dede yerlisi

Kan/Yara

- Ala haşhaş “Duvardan düşmüş, yüzi gözi ala haşhaş!”

Kararsız/Karışık

- Ayam rüzgârı gibi — Ayam ürüzgeri gibi “Bi orda bi burda ayam ürüzgerine benziyér.”
- Ayın oyun — Ayın oyun
- Başlı giren başsız çıkar. — Başlı giren başsız çıkar.
- Çalamatara Allah kurtara — Çalamatara Allah ğurtara

Karşılıksız

- Meccanen çalışmak — Meccenen çalışmaĞ

Kefil Olmak

- Boyun olma — Boyun olma

Kıskançlık

- Gözdekin⁴⁵ olmak — Gözdekin olmaĞ
- İçi dışı çifit⁴⁶ dolu — İçi dışı çifit doli

Kibir

- Kaleyi almak — Ğalayı almaĞ “Ğalayı almış, kimsiye evallahi yoĞ.”

Kinaye

- Borçluyu sağlam görmüş — Borçliyi sağlam görmüş
- Caminin taşı mı düştü?/ Kalenin taşı mı düştü? — Caminin daşı mı düştü? /Ğalanın daşı mı düştü? “Dédım dé ne oldı, Ğalanın daşı mı düştü?”
- Gaip bilici — Ğeyip bilici
- Kafan yastık koymamışım — Ğafan yasduĞ koymamışım “Gideceyhsen gét Ğafan yasduĞ koymamışım!”
- Kışlaya mı gideceksin? — Ğışliya mı gideceyhsin? “Lahana gibi geymişsin, Ğışliya mı gideceyhsin?”
- Kürk kemer giydirmek — Kürk kemer geydürmeyh “Sanki bene kürk kemer geydüreceyh!”
- TuĞ⁴⁷ kapmak — TuĞ kapmaĞ (Sanki bi tuĞ kapmışuĞ)

Kirli/Pis

- Gogor bağlamış — Ğogor bağlamış
- İtin yalaĞına benziyor — İtin yalaĞına benziyér
- Zir zibil — Zir zibil “Zir zibili temmmüzledım.”

Korku

- Ayıdan kor, bokundan kork — Ayudan ĞorĞ, poĞundan ĞorĞ “Nedür bu Allah eşĞına ayudan ĞorĞ, poĞundan ĞorĞ.”

Kötülemek

- Dan etmek — Dan étmeyh
- Mat etmek — Mat étmeyh

Kuraklık

- Katre düşmedi — Ğetire düşmedi

Kurnazlık

- Davarcıklı⁴⁸ — DavarcuĞlı “DavarcuĞuna toplamış”

Kuyruk

- Poççık başı — Pocciyh başı (Bar ekibinin sonu, kuyruk sonu)

Küçümsemek / Kaale almamak

- Dış kapının dış gudiĞi⁴⁹ — Dış Ğapının dış ĞudiĞi
- İt gelmiş balta getirmiş — İt gelmiş balta getürmiş

45 Yem yiyen bir hayvana bakan aç bir hayvanın imrenmesinden meydana gelen göz zarının sertleşmesi hastalığı (TDK, 2023: www.tdk.gov.tr). Yeşilyurt Köyü ağzında insanların imrenme veya kıskanma durumları için de kullanılır.

46 Düzenbaz, hile

47 Türk kültüründe eski Türklerden itibaren sancak tepelerine ve hükümdar başlıklarına takılan atkuyruğu veya süs.

48 Karın boşluğu

49 Köpek yavrusu

- Kemtten⁵⁰ halıları indirecek — Kemtten halıları indireceyh
- Kendi pişirdiğini yemiş. — Gendi pişürdüğünü yemiş “O gendi pişürdüğünü yemiş, oni sayan kim?”
- Veli buyur etmemek— Veli buyur etmemeyh

Küsmek/Darılmak/Kavgalı Olmak

- Burun boğaz — Burun boğaz
- Şişkin olmak — Şişgün olmağ
- Can desem çor⁵¹ yerine geçiyor. — Can desem çor yerine geçêr.
- Ayı kurt olmak — Ayu gurd olmağ
- Zamiyi⁵² eğritmek — Zamiyi eğritmeyh /zamiyi büyhmeyh “Ne olmuşsa zamiyi eğritmiş.”
- Hırsı çıkmak — Hêrsi çıhmağ “Hêrsim çıldı/ hêrslendim.”
- Var bir şişkinliği — Var bi şişgünlüğü

Laf Anlatamamak/ Anlamayan/Öğrenemeyen

- Akli kesmiyor — Ahli kesmêr
- Alnımın derisi çatladı — Annımın derisi çaddadı
- Eşeğin kulağına Yasin oku— Êşşegin gulağına Yasin oğu
- Eşek beyni yemiş — Êşşeyh bëyni yemiş
- Kör izan — Kör izan (Anlaması kıt olan)
- Sen de sen dinle — Sen de sen dinne

Mecburiyet

- Mahsere⁵³ girmek — Mehsere girmeyh
- Yüzünü eline alma — Yüzünü eline alma “Yüzümü elime aldım istedim.”

Memnuniyetsizlik

- Haline el vermemek — Halına el vermemeyh

Menfaat/Beklenti

- Arpalığı kesilmek — Arpaluğı kesilmeyh “Zamiyi eğritmiş, annaşılan arpaluğı kesilmiş.”
- Deve karnı yarılmış — Deve ğarnı yarılmış “Ne varsa orda toplanmışlar sanki deve ğarnı yarılmış.”
- Elini ağzına götürmek — Elini ağzına götürmeyh “Elini ağzına götürse ğarşılığuni ister.”
- Han kapısı — Han ğapısı
- Müsürüğün mü boşaldı? — Müsürüğün mi boşandı?
- Semeri kaşı almak — Semeri ğaşı almağ “Hêyirdür semerin mi ğaşı aldı?”
- Tayı⁵⁴ kaşı almak — Tayi ğaşı almağ

Miras Mahrumiyeti

- Dede mahrumu⁵⁵ — Dede mehrümi

Misafir

- Gelen getirir, giden götürür.— Gelen gêtürür, giden götürür.
- Yukarı gel etmek — Yuħari gel êtmeyh “Ğapılarına ğadar gêtım, bi yuħari gel eden olmadı.”
- Bir ayak gelmek — Bi ayağ gelmeyh “Fazla zamani yoğumış bi ayağ uğradi.”

Müsrif

- Aşhane mi kaynatacaksın? — Aşhana mi ğaynatacaħsın “Niye bu ğadar soğan aldın, aşhana mi ğaynatacaħsın?”

Namuslu/Temiz

- El pak, ayak pak— El payh, ayağ payh

Nasihat/Öğüt/ Uyarmak

- Aklını başına al — Ahlın başan al
- Çeneni kip tut. — Çengen kip dut.
- Diribaş ol — Diri baş ol (Güçlü ol)
- Göz açık ol — Göz açuğ ol

50 Halı ve kilim dokumak için iplerin sarıldığı yuvarlak ağaç.

51 Hastalık

52 Hayvanın başını boyunduruğa sabitlemek için kullanılan demir ya da ağaç çubuk.

53 Kapalı mekân

54 Yük hayvanlarının yükünün bir tarafı.

55 İslam hukukuna göre annenin ve babanın kendi anne ve babalarından önce ölmesi durumunda torunun mirastan kısmen mahrum olmasına Dede Mahrumu denir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2021: 466). Bu deyim zamanla Yeşilyurt ağzında farklı mahrumiyetler için de nükteli olarak kullanılmaya başlanmıştır. “Bizim bahçalar köyün suyundan dede mehrümi.”

- Kabadayı⁵⁶ ol — Ğabadayı ol (Gururlu ol)
- Kafanla mahkeme ol. — Ğafannan mahkeme ol. “Bi otur Ğafannan mahkeme ol ki ben bële nêyderim.”
- Ye Zok’a⁵⁷ kadar budur. — Yê Zok’a Ğadar budur.

Ortalığı Karıştırmak/Dedikodu

- Ayran kavut etmek — Ayran Ğavud êtmeyh
- Bızırniğin⁵⁸ yuvasını deşmek — Bızırniğin yuvasını dêşmeyh
- Çekip uzatmak — Çekip uzatmağ
- Sözlü holatalı — Sözlî holatalı “Söz holata olmiş!”
- Vur anan çakçağına — Vur anan cağçağına

Öfkelenmek

- Şoğurdunu akıtmak — Şoğurduni ağıtmağ (Salyasını akıtmak)

Örnek almak

- Ona şiltanmak — Ona şiltanmağ (Ona güvenerek veya özenerek eylem gerçekleştirme)

Övünmek/Kendini Beğenmek

- Alçağa yer sermez — Alçağa yêr sermez
- Bey ile bacanak — Beginnen bacanağ
- Cıbılın kabadayısı⁵⁹ — Cıbılın Ğabadayısı
- Kavlanmak⁶⁰ — Ğavlanmağ
- Kendini yıldızın yanında görmek — Gendini yıldızın yanında görmeyh
- Partal atmak — Partal atmağ
- Sadırbaşa⁶¹ kurulmak — Sadırbaşa Ğurulmağ

Paylaşma

- Gabal almak — Ğabal almağ (İş paylaşımı veya kızmak, azarlamak) “Bağcanın tutuni toplamayı size Ğabal vêrdim.” “Beni Ğabal aldı.”
- Fişek atmak — Fişeyh atmağ (Kura çekmek) “Fişeyh attuğ üst evleyh bene düşdi.”

Rahatlamak

- Yerleri açılmak — Yêrleri açılmağ “Kaynanası öldi, yêrleri açıldı.”
- Temür evlendi, canı dinlendi. — Temür evlendi, canı dinnendi.

Sağlık

- Eski narha kavuşmak — Esgi nırğa Ğavuşmağ “Êyleşse bile esgi nırhına Ğavuşamaz o.”

Sahiplik

- Mıhat olma — Mıhat olma / mıhiyat olma (Sahip çıkma)

Saldırgan/Zorba

- Alikıran baş kesen — Aliğıran baş kesen
- Döver ağlamaya bırakmaz — Döger ağlamiya birağmaz
- Temiz ayakkabı değil — Temmüz ayağğabi değil
- Zaloğlu Rüstem kesildi başımıza — Zaloğlı Rüşdem kesildi başımıza

Sanmak

- Ölmeyi bayılmaya benzetme — Ölmeyi bayılmıya benzetme

Saygısız/Kötü

- Çubuğu kemkin⁶² üstüne koymak — Çubuğı kemkin üstüne Ğoymağ (Kural tanımamak) “Hepten çubuğı kemkin üsdüne Ğoydi.”
- Gavurdan eşet — Gavurdan eşet
- İt anağını⁶³ tanımıyor — İt anağını tanımêr (Birinîni diğêrini adam yerine koymaması)
- Sütü bozuk — Südi bozuğ

Sebeplik

- Dil islatma — Dil islatma “Bu işe dil islatanın gori siğha”

56 Türkiye Türkçesi’ndeki zorba karşılığının aksine Yeşilyurt ağzında gururlu, övünen, eyvallahı olmayan anlamında kullanılır.

57 İspir Bahçeli Köyü Çamlıtepe Mahallesi’nin eski adıdır. Yeşilyurt Köyü sakinleri eski dönemlerde buranın üst kısımlarındaki çalılıklardan odun temin etmek için giderlermiş. Zamanla bu durum deyimleşmiş.

58 Bal vermeyen sarı yabani arı

59 Eksiklerine rağmen kendini beğenen, böbürlenen anlamında kullanılır.

60 Övünme karşılığında kullanılan sözcüktür.

61 Evin en önemli köşesi.

62 Harman döveni/tahtası

63 Hayvanların yatıp yuvarlandıkları tozlu yer.

Sebepsiz

- Gayri hak yere — Gayri hak yere

Sır Tutan/ Suskun Olan

- Ağzı mühürlü — Ağzı möhürli
- Ağzını bıçak açmıyor. — Ağzını piçalış aşmır.
- Altına bir söyler gümüşe iki. — Altına bi söyler gümüşe iggi.
- Kanını içine akıtmak — Ğanını içine ahıtmağ

Sorumluluk

- Eli ateşte olmak — Eli atışda olmağ “Gelecem dedise eli atışda olsa gelir.”
- Öz vebali boynuna — Öz nabali boynuna
- Meram etmek — Merem etmeyh

Sorun / Sıkıntı

- Eşeğın büyüğü pagda⁶⁴ — Eşşegın böyügi payda (Sorunun büyüğü geride)
- Sintinelik çekmek — Sintünelüh çeyhmeyh (Zorluklara katlanmak)

Şakalaşmak

- Henek⁶⁵ etmek — Heneyh etmeyh

Şaşırma

- Ağzım açık kaldı — Ağzım açuğ ğaldi
- Ahmet’in öküzü gibi bakmak — Ehmed’in öküzü gibi bağmağ
- Amanımız dumanımıza karıştı — Amanımız dumanımıza ğarışdı

Taraf Olmak

- Ağzını süpürmek — Ağzını süpürmeyh

Tasarruf

- Dişinden tırnağından kesmek — Dişinden dırnağından kesmeyh
- Kolanları⁶⁶ sıkmak — Ğolanları sığmağ “Onnar da birez ğolanını sığsın.”

Umursamaz/Sorumsuz/Tembel

- Aç eşeğim, dinç eşeğim — Ac eşşegim, dinc eşşegim
- Bir taşla düşmez — Bi daşınnan düşmez
- Çok da telaşımaydı — Çoğ da talaşımaydı
- Emir, hüküm elinde — Emir, hüküm elinde
- Fistik dökmek — Fıstiyh töyhmeyh (İşi kaytarmak)
- İbdinini bozmamak — İbdinini bozmamağ (Duruşunu bozmamak)
- İstifini bozmamak — İsdifini bozmamağ “Beni gördi isdifini bozmadi, it gelmiş balta getürmiş sanki.”
- Maf geçmek — Maf geçmeyh (İşi kaytarmak)
- Mitil⁶⁷ mitil dolaşmak — Mitil mitil dolaşmağ (Üşengeç, ağır ayak)
- Taşa değil başa — Daşa değil başa “Èle de söz dinner ki, daşa değil başa!”

Umutsuzluk

- Elini eteğini silip çıkmak. — Elini eteğini silip çığmağ.

Unutmak

- Aklım defter değil — Ahlım defter değil

Utanmak

- Ar etmek — Ar etmeyh
- Yüz dediğın etten — Yüz dedüğün etten

Uyumak

- Uyku uykuyu getirir. — Yuğhi yuğhiyi getürür.

Uzak Durmak

- Su sahibine dokunmamak — Su sahabına toğunmamağ “Su sahabına toğunmadan işi helletti.”

Üzülme/Zoruna Gitmek

- Alımımı aldım — Alımımı aldım “O sözü duydum ya ben alımımı aldım.”
- Kan damlatmak — Ğan damlatmağ

64 Yıkılmış, harebe, uçurum ev.

65 Şaka yapma, alay etme.

66 Semeri eşeğın karnı altından bağlamaya yarayan kemer.

67 Yerinden kalkmaya üşenen, tembel

- Kanlı yaş ile ağlamak — Ğanni yaşınnan ağlamağ “Éle zoruma gétti ki oturdum Ğanni yaşınnan ağladım.”
- Öyle meraklandım ki — Éle merahlılandım ki

Vazgeçmek

- Çızdım oynamam — Cızdım oynamam

Yalvarma

- Elim yakanda kalsın. — Elım yağanda ğalsın. “Dédüğümi yapmazsan elim yağanda ğalsın.”
- Siz bilirsiniz /Sen bilirsın — Siz bilürsüz/Sen bilürsün “Siz bilürsüz étmeyin éylemeyin!”

Yaranmak/Kayırmak/Savunmak

- Kerman⁶⁸ külah dönme — (Birine yaranmak için koşturma.) “Öni sıra kerman külah döndi durdi.”
- Onu sıtarmak⁶⁹ — Oni sıtarma “Oni bene sıtarma!”

Yaramaz Çocuk

- Kerman dönme — “Ayağların üstüne kerman dönip durma.”
- Köçek gibi dönmek — Köçeyh gibi dönmeyh “Köçeyh gibi dönip durma.”
- Kurt götü yemek — Ğurt göti yémeyh “Az otur dinnen, ğurt göti mi yedin?”
- Kuyruğunu kıvır — Ğuyruğun ğıvır
- Urum dakika durmamak— Urum dekke durmamağ

Yorulmak/Çok Çalışmak

- Ayaklarıma kara sular indi — Ayağlarıma ğara sular indi
- Cırığım çıktı/ Cırığini çıkarma — Cırığım çıhdi/ Cırığini çıharma
- Hıncı hamur — Hınci hamur
- Yorgun öküzün ıslık canına — Yorğun öküzün sıllıh canına

Zarar Görmek

- Mihri bana dokunmasın — Méhri bene toğunmasın (Zararı bana dokunmasın)
- Okka altına gitmek— Hoğka altına gitmeyh “Bu iş düzelmezse hoğka altına giden sen olursun”
- Tuz tokmağı — Duz toğmağı “Olmuşım elinde duz toğmağı!”

Zenginlik/Fakirlik

- Böbreğini yağa gömmek — Bölbeğini yağa gömmeyh “Zengin ğızınnan evlenip bölbeğini yağa gömmiş.”
- Çubuklu ahbin — Çubuğlı ahbin (Uşah istiyérmış, çubuğlı ahbinnari mi ğalacağ?)
- Derim deşim — Derim deşim (Çok fazla mala mülke sahip olmak)
- Foka gitmek — Foğa gétmeyh (Bolca bulunması)
- Genere⁷⁰ kalmak — Ğenere ğalmağ (Elinde avucunda az bulunmak)
- Yonga ile kaşınmak — Yunğayınnan ğaşınmağ (Fakir olmak)

Sonuç

Bu çalışmada mekân olarak Erzurum İspir Yeşilyurt Köyü söz varlığı incelenerek Türkiye Türkçesi dil literatürüne katkı sağlanmak hedeflenmiştir. Çalışma Erzurum, Çoruh Boyları ve İspir üzerine yapılacak bundan sonraki araştırmalara katkı sağlayacaktır. Bahsi geçen yerler için yapılacak daha geniş çalışmalar bu çalışmayı güçlendirmesi açısından da önemli olacaktır.

Sosyal, kültürel, tarihsel değerlerin taşıyıcısı ve toplumsal birliktelik ile millî kimliğin şekillenmesinde temel taş olan dilin konu edildiği bu çalışma sonucunda tarihsel yaşanmışlıkların, dinî inancın, örf adet ve kültürel değerlerin, toplumsal temasların, ekonomik etkinliklerin ve coğrafi şartların söz varlığını şekillendirdiği tespit edilmiştir (Turan, 2019: 24). Buna göre;

- Türkiye Türkçesi yazı dili ile Yeşilyurt Köyü ağız arasında ses değişimlerinin olduğu, coğrafi yakınlıktan dolayı özellikle Azeri Türkçesi ile birtakım benzerliklerin bulunduğu görülmüştür.
- Eski Türkçe, Azerbaycan Türkçesi, Kıpçak Türkçesinin yanı sıra tarihsel süreçte bölgede var olmuş veya bölge ile yakın teması bulunmuş milletlerin etkisiyle Ermenice, Gürcüce, Rusça, Farsça, Arapça gibi dillerden kelime geçişleri olduğu tespit edilmiştir.
- Yöre insanının tarihsel geçmişte farklı milletlerle geçirdiği birlikteliklerin söz varlığına etkisi sadece kelime geçişleriyle sınırlı kalmamış aynı zamanda yaşanmışlıkların tarihsel yaralar oluşturduğu ve bunun da söz varlığına yansıdığı görülmüştür. Mesela tartışılan kişinin “Urum’un, Urus’un veya Ermeni’nin teki” şeklinde tanımlanması tarihsel yaraları anlatması açısından dikkate değer verilerdir.
- Tarihsel geçmişin dile etkisinin ayrıca coğrafya isimlerinde yaşıyor olması da tespitlerimiz arasındadır. MÖ II. yüzyılda bölgeye gelen Bulgar Türklerinin adını taşıyan Barkar/Bayğar gibi coğrafi adların bölgede hâlâ aktif kullanılması buna örnektir.
- Köyün 3 km altından geçen Çoruh Nehri’nin ve çetin kış koşullarını rahat geçirmek amacıyla yöre halkının odun temin etmek için gitmek mecburiyetinde kaldıkları Hemsin, Zok gibi yerlerin adlarının incelenen dil malzemesinde görülmesi iklim ve coğrafi şartların söz varlığına etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca bölgede çokça bulunan kurt ve ayı gibi yabani hayvanların atasözleri ve deyimleri şekillendirmesi de coğrafi konumun etkileri arasında değerlendirilmektedir.

68 Yün eğirme aracı

69 Kayırmak, savunmak

70 Fakir

- Dinî inancın dua, beddua, kader, sabır, kanaat ve adalet çerçevesinde yörenin dilini etkilediği görülmüştür. Özellikle “gor” ile başlayan birçok deyim bulunması bu durumun kanıtları arasındadır.
- Örf adet ve kültürel değerlerin çağlar aşırı dilde yaşaması yine çalışmada elde edilen sonuçlar arasındadır. Mesela, “Gurut cücüğü” iki bin yıllık bir Türk yemek kültürünün deyimleşmiş hâlini kanıtlaması açısından önemlidir. Ayrıca Türk kültüründe Eski Türklerden itibaren egemenlik sembollerinden biri olan “tuğ kapmak” sözcüğünün ve yine Eski Türklerde sözlü hukuk kurallarını oluşturan “töre” sözcüğünün Yeşilyurt Köyü ağzında oldukça sık yer bulması çalışmada tespit edilen sonuçlardır.
- Atasözleri ve deyimlerde eşek, öküz, inek, ot, süt, kemt, kemk, semer gibi sözcüklere sıkça rastlanması yöre insanının ekonomik etkinliklerinin dil varlığına etkisini ortaya koymaktadır.
- Çalışma sahamız olan Yeşilyurt Köyü sınırları dâhilinde bir kalenin var olması da yine söz varlığını etkilemiştir. Buna göre “Öl kalede, kal kalede, işin yoksa yat kalede,” “Kalenin taşı mı düştü?,” “Kaleyi almak” gibi atasözleri ve deyimlere rastlanmıştır.
- Yeşilyurt Köyü’nün yaşam koşulları açısından zor bir coğrafyaya sahip olması yöre insanının sürekli bir çaba içerisinde olmasını zorunlu hâle getirmektedir. Bunu “çalış, düşmana kalsın, dostu muhtaç olma,” “emeksiz yemek olmaz,” “sahipsiz mal olsa dağ taş mal olur,” “gaille sahibine sohbet haramdır” gibi sürekli gayrete yönlendiren, ele karşı uyarıp bireyi güçlendirmeyi hedefleyen atasözleri ve deyimlerde görmek mümkündür.
- Zorlu coğrafi şartlar ve ağır çalışma koşullarına rağmen “Ölmüş eşek geziyor, nalını mihini soya,” “böbreğini yağa gömmek,” “aç eşeğim dinç eşeğim,” “eşeğin büyüğü payda,” “cibılın kabadayısı,” “bizim katır kulun getirecek komşular izin vermiyor” gibi nüktedan bir anlatım da Yeşilyurt Köyü söz varlığında tespitlerimiz arasındadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declare that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Aka, İ. (2012). Timurlular. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 41, 180–184.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Beydilli, K. (1988). *1828–1829 Osmanlı- Rus Savaşında Doğu Anadolu’dan Rusya’ya Göçürülen Ermeniler*. Türk Tarih Kurumu Yayınları Belgeler, XIII(17), 365–434.
- Budak, D. A. (2012). Erzurum Ağzı Söz Varlığında Eski Türkçenin İzleri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 629–646.
- Çakır, İ. E. (2009). 1642 Tarihli Avarız Defterine Göre İspir Sancağı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 2(8), Summer, 109–122.
- Daşdemir, M., & Efendioğlu, S. (2016). Kars ve Erzurum Ağzlarında Rusça Ödünç Kelimeler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 55, 159–178.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. (2021). *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dahiliye Vekaleti Mahallî İdareler Umum Müdürlüğü. (1933). *Köylerimiz, Köy Kanunu Tatbik Olunan ve Olunmayan Köy İsimlerini Alfabe Sırası ile Gösterir*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ertekinioğlu, S. (2013). Ahlat Ağzı’nın Türkçe Söz Varlığı Üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 23(2), 163–203.
- Gemalmaz, E. (1973). *Erzurum ili ağzları* (Tez No: 367230). [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi].
- İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü. (1968). *Köylerimiz 1968*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü. (1982). *Köylerimiz 1981*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İçişleri Bakanlığı. (1946). *Türkiye’de Meskun Yerler Klavuzu, Ankara Başbakanlık Devlet Matbaası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnbaşı, M., & Çakır, İ. E. & Demir, S. (2014). *1642 Tarihli Erzurum Eyaleti Mufassal Avarız Defteri (Erzurum-Tortum-İsbir-Hinis-Pasin)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kamacı, D. (2011). Erzurum Yöresi Ağzlarından Derleme Sözlüğü’ne Katkıları. *Mediterranean Journal of Humanities*, 1(1), 157–164.
- Kırzioğlu, M. F. (1963). Lehçe-i Erzurum Yazmasındaki Halk Sözleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 10, 195–243.
- Kırzioğlu, M. F. (1992). *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları’nda Kıpçaklar*. Ankara: Tarih Kurumu Yayınları.
- Köymen, M. A. (1998). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara: Tarih Kurumu Yayınları.
- Ksenophon, (1998). *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*, (Çev. Tanju Gökçöl). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Menz, A. (2009). Erzurum Ağzında Ermenice Ödünç Sözcükler. Workshop on Turkish Dialects II Orient-Institut Istanbul. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 19, 89–106.
- Morkoç, A. N. (2016). Erzurum’un Kuzey İlçelerinde Keramik Tarihlendirmeleri. *Kafdağı*, 1(1), 1–28.
- Oy, A. (1991). Atasözü. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4, 44–46.
- Özaydın, A. (2009). Saltuklular. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 36, 56–57.
- Özger, Y. (2009). XIX. Yüzyıl Ortalarında İspir Kazasında Vakıflar (Evkâf Nezâreti Defterlerine Göre). *Karadeniz Araştırmaları*, 6(21), 31–47.
- Pehlivan, M. (1984). *En eski çağlardan Urartu’nun yıkılışına kadar Erzurum ve çevresi*. (Tez No: 37219). [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

- Sümer, F. (1989). Akkaoyunlular. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2, 270–274.
- Sümer, F. (2001). Karakoyunlular. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 24, 434–438.
- Sümer, F. (2012). Tuğrul Şah. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 41, 346–347.
- Teymurlu, Z. & Emiroğlu, Z. (2016). Azeri Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Söz Varlığının Temel Özelliklerine Dair. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(24), 264–276.
- Toparlı, R., & Vural, H. & Karaatlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü. (1937). *Genel Nüfus Sayımı, Köyler Nüfusu 1935*, 59, İstanbul: Hüsnü Tabiat Basımevi.
- Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyet-i Umûmiyesi. (1928). *Son Teşkilât-ı Mülkiyyede Köylerimizin Adları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2009) *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, <https://sozluk.gov.tr/>
- Turan, L. (2019). *Türk Dili I*. (Ed. Rifat Kütük). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021, Aralık). *İllere Göre İl/ilçe Merkezleri İle Belde/Köy Nüfusları*. https://www.tuik.gov.tr/duyuru/favori_raporlar.
- Ünsal, V. (2015). İspir Kaleleri. *Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 53–75.
- Yavuz, F., & Özkan, M. (2022, Şubat 1). *1835 Yılı İlk Nüfus Sayımında İspir*. İspir Kaymakamlığı, <http://www.ispir.gov.tr/1835-yilinda-ispir>.
- Yılmaz, İ. (2014). 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde İspir Kazasının İdari Yapısı ve Nüfusu. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences*, 53, 49–62.
- Yılmaz, N. (2019). Erzurum Ağzında Kullanılan Bazı Arapça Kelimeler. *Doğu Esintileri Dergisi*, 11, 245–255.
- Yuvalı, A. (2000). İlhanlılar. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22, 105–108.
- Yücel, M. U. (2022). Kıpçaklar. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 25, 421–423.
- Yücel, Y., & Sevim, A. (1991). *Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı Fatih- Yavuz,-Kanuni*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Structured Abstract

Language, which is the bearer of social, cultural, and historical values, is also the cornerstone of social unity and national identity. In order to contribute to the discovery of the local richness of Turkish language and culture, the vocabulary of Yeşilyurt Village, which is connected to the İspir district of Erzurum, has been examined in this study. Yeşilyurt Village is located in the Eastern Black Sea Region of the Black Sea Region, above the Çoruh Valley and at the foot of the Kaçkar Mountains.

The theme of our study area with the Turks dates back to the 7th century BC to the Scythians. The region, which came under Seljuk rule since the 11th century, passed under Ottoman rule as a result of the 1514 Battle of Çaldıran. While Yeşilyurt Village was under Ottoman rule, it was recorded as a place where Muslims and non-Muslims lived in the 1600s and only Muslims in the 1800s, under the name Ahbirik. In the Republican era, its name was changed to Yeşilyurt.

Yeşilyurt Village, located at the intersection of the Eastern Black Sea and Eastern Anatolia, has a rich linguistic presence. However, in the last 50 years, local dialect features in the region have been forgotten, as there has been intense migration to big cities.

Vocabulary, which develops depending on the history and cultural richness of societies, also ensures the transfer of culture to future generations. Recording the vocabulary in the dialect of Yeşilyurt Village is important in terms of both conveying the regional culture to future generations and keeping the local dialect form alive. In this study, which aims to contribute to the Turkish local language literature, first of all, the sound change samples in the dialect of Yeşilyurt Village according to Türkiye Turkish were examined. According to this, it has been observed that there are phonetic changes between the written language of Turkey Turkish and the dialect of Yeşilyurt Village and the similarity of dialects with Azeri Turkish in particular due to geographical proximity.

Another title examined in the study was word transitions. Accordingly, it has been investigated whether there are word transitions from languages such as Old Turkish, Azerbaijani Turkish, Kipchak Turkish, Armenian, Georgian, Russian, Persian, and Arabic originating from geographical and historical interaction to the dialect of Yeşilyurt Village. Significant results were obtained in both word transitions and geographical naming.

The proverbs and idioms in the dialect of Yeşilyurt Village have been examined in detail in the study with the subject headings. It has been seen that the physical conditions of the geography, economic activities, religious beliefs, and cultural values shaped the proverbs and idioms.

This study will contribute to future research on Erzurum, Çoruh tribes, İspir, and Yeşilyurt Villages. In addition, this study will be further strengthened with future studies for the mentioned places.